

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Studijní program: Speciální pedagogika

**Studijní obor
(kombinace):** Speciální pedagogika pro vychovatele

**VÝCHOVA MENTÁLNĚ POSTIŽENÝCH MIMO
VYUČOVÁNÍ V ÚSTAVU SOCIÁLNÍ PÉČE
EDUCATION OF HANDICAPED PEOPLE EXCEPT
SCHOOL TEACHING IN A LUNATIC ASYLUM**

Bakalářská práce: 06-FP-KSS-1002

Autor:

Petra MACHOTKOVÁ

Podpis:

.....

Adresa:

Sídlíště Míru 792

395 01 Pacov

Vedoucí práce: doc. PhDr. Bohumil Stejskal, CSc.

Konzultant:

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
80	30	0	31	16	3+1CD

V Liberci dne: 15.4. 2009

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno a příjmení:

Petra Machotková

Adresa:

Obrataň 205, 394 12 Obrataň

Studijní program:

Speciální pedagogika

Studijní obor:

Speciální pedagogika pro vychovatele

Kód oboru:

7506R029

Název práce:

VÝCHOVA MENTÁLNĚ POSTIŽENÝCH MIMO
VYUČOVÁNÍ V ÚSTAVU SOCIÁLNÍ PÉČE

Název práce v angličtině:

EDUCATION OF HANDICAPPED PEOPLE
EXCEPT SCHOOL TEACHING IN A LUNATIC
ASYLUM

Vedoucí práce:

doc. PhDr. Bohumil Stejskal, CSc.

Termín odevzdání práce:

30. 04. 2007

Bakalářská práce musí splňovat požadavky pro udělení akademického titulu „bakalář“ (Bc.).


vedoucí bakalářské práce


děkan FP TUL


vedoucí katedry

Zadání převzal (student): Petra Machotková

Datum: 28. 01. 2006

Podpis studenta: 

Cíl práce:

Cílem práce je prokázání důležitosti pracovní výchovy ve výchově mentálně postižených klientů v rámci Ústavu sociální péče.

Základní literatura:

- ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-506-7.
VALENTA, M. *Psychopedie*. 2.vyd. Praha: PARTA, 2004. ISBN 80-7320-063-5.
VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-678-0.

Prohlášení

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

V Liberci dne: 15. 4. 2009

Petra Machotková

Poděkování:

Děkuji panu doc. PhDr. Bohumilu Stejskalovi, CSc., za odborné vedení, pomoc a poskytnuté rady při zpracování bakalářské práce a za čas, který této práci věnoval.

Název bakalářské práce: VÝCHOVA MENTÁLNĚ POSTIŽENÝCH MIMO
VYUČOVÁNÍ V ÚSTAVU SOCIÁLNÍ PÉČE

Název bakalářské práce: EDUCATION OF HANDICAPED PEOPLE EXCEPT
SCHOOL TEACHING IN A LUNATIC ASYLUM

Název bakalářské práce: EDUCATION EXTRASCOLAIRE DES HANDICAPÉS
MENTAUX DANS L'ÉTABLISSEMENT PUBLIC
SOCIO-ÉDUCATIF

Jméno a příjmení autora: Petra Machotková

Akademický rok odevzdání práce: 2008/2009

Vedoucí bakalářské práce: doc. PhDr. Bohumil Stejskal, CSc.

Resumé: Bakalářská práce se zabývala problematikou pracovní výchovy mentálně postižených osob v ústavu sociální péče. Cílem bylo zjistit její vliv na rozvoj sebeobslužných dovedností, samostatnost a vytvoření potřebných návyků. Práce byla rozdělena na dvě hlavní části. Teoretická část bakalářské práce se zabývala výchovou mimo vyučování, pracovní výchovou a pracovní výchovou mentálně postižených. Velká pozornost byla zde věnována mentální retardaci a ústavní péči u osob s mentálním postižením. Praktická část měla za úkol zjistit pomocí pozorování rozvoj výše jmenovaných dovedností u 10 klientů s mentální retardací žijících v diagnostickém ústavu sociální péče v Černovicích. Výsledky potvrdily, že pracovní výchova má pozitivní vliv na rozvoj sebeobslužných dovedností, zvýšení samostatnosti a vytvoření potřebných návyků u sledovaných jedinců.

Klíčová slova: mentální retardace, pracovní výchova, pracovní výchova mentálně postižených, výchova mimo vyučování, ústavní péče o jedince s mentálním postižením, diagnostický ústav sociální péče Černovice

Summary: The bachelor paper was concerned with the problems of the manual training of persons with learning difficulties. The aim was to find out its influence on the self-care abilities, independence and formation of necessary habits. There were two fundamental areas in the paper. The theoretical part of the bachelor paper was concentrated on the out-of-school education, manual training and manual training of persons with learning

difficulties. The bachelor paper was mainly focused on learning difficulties and on the asylum care of disabled people. The aim of the practical part was to find out, by observation, the ability development of ten people with learning difficulties that lived in the diagnostic asylum in Černovice. Results confirmed that manual training had a positive influence on the development of self-care abilities, on increasing of the independence and formation of necessary habits of observed persons.

Keywords: learning difficulties, manual training, manual training of persons with learning difficulties, out-of-school education, asylum care of disabled people, diagnostic asylum Černovice

Résumé: La thèse de bachelier concerne des problèmes de l'éducation manuelle des handicapés mentaux. L'objectif de la thèse était de relever son influence sur le développement des aptitudes à se servir soi-même, de l'autonomie e de la création des habitudes nécessaires. La thèse a été divisée en deux parts principales. La part théorique de la thèse concerne l'éducation extrascolaire, l'éducation manuelle et l'éducation manuelle des handicapés mentaux. Une grande attention a été prêté au retard mentale et au traitement dans un établissement. La part pratique avait pour objet de constater en observant dix handicapés mentaux qui vivent dans l'établissement de diagnostic à Černovice le développement des aptitudes susmentionnées. Les résultats ont confirmé que l'éducation manuelle influence positivement le développement des aptitudes à se servir soi-même, l'augmentation de l'autonomie e la création des habitudes nécessaires des personnes observées.

Mots-clés: retard mentale, éducation manuelle, éducation manuelle des handicapés mentaux, éducation extrascolaire, traitement dans un établissement des handicapés mentaux, établissement de diagnostic de Černovice

Obsah

1 Úvod.....	10
2 Teoretická část	11
2.1 Výchova mimo vyučování	11
2.1.1 Pojem výchova mimo vyučování.....	11
2.1.2 Funkce výchovy mimo vyučování	12
2.2 Pracovní výchova.....	13
2.2.1 Význam práce	13
2.2.1.1 Uspokojení z pracovní činnosti.....	13
2.2.1.2 Význam práce pro člověka s mentálním postižením	14
2.2.2 Cíle a úkoly pracovní výchovy	15
2.2.3 Proces pracovní výchovy	16
2.2.4 Pracovní výchova v rodině.....	16
2.2.5 Pracovní výchova u osob s mentální retardací.....	17
2.2.5.1 Cíle a úkoly pracovní výchovy a ergoterapie mentálně retardovaných.....	18
2.2.5.2 Výchovná práce s mentálně postiženými.....	19
2.2.5.3 Organizace praktických činností mentálně retardovaných	21
2.3 Mentálně postižení	23
2.3.1 Specifika osobnosti klienta s mentální retardací.....	25
2.3.1.1 Specifika osobnosti mentálně retardovaného důležitá pro pracovní výchovu a ergoterapii	27
2.3.2 Klasifikace mentální retardace.....	30
2.3.3 Lehká mentální retardace	30
2.3.4 Středně těžká mentální retardace	31
2.3.5 Péče o osoby s mentálním postižením v ústavní péči	32
2.3.6 Popis organizace	34
3 Praktická část	37
3.1 Cíl praktické části	37
3.2 Charakteristika zkoumané skupiny	37
3.3 Použité metody.....	38
3.4 Stanovené předpoklady	39
3.5 Vlastní šetření	39

3.5.1 Pracovní výchova ve vybrané skupině.....	40
3.5.2 Hodnocení jednotlivých dovedností	41
3.5.2.1 Adam.....	41
3.5.2.2 Bedřich.....	44
3.5.2.3 Ctirad.....	48
3.5.2.4 Daniel.....	51
3.5.2.5 Evžen.....	55
3.5.2.6 František.....	59
3.5.2.7 Gustav	62
3.5.2.8 Hynek.....	65
3.5.2.9 Ivan	69
3.5.2.10 Jindřich.....	72
3.6 Shrnutí výsledků praktické části	75
4 Závěr	77
5 Seznam použitých informačních zdrojů.....	78
6 Seznam příloh	80

1 Úvod

Téma své bakalářské práce jsem si vybrala na základě zkušeností ze své praxe vychovatelky v diagnostickém ústavu sociální péče v Černovicích. V tomto zařízení pracuji 8 let a denně se setkávám s lidmi různého stupně mentálního postižení, proto je mi tato problematika velmi blízká.

Průzkum jsem zaměřila na oblast pracovní výchovy, protože ji považuji za velice významnou složku výchovy v rozvoji mentálně postižených osob. V rámci pracovní výchovy se tito jedinci dostanou do bezprostředního styku s konkrétními předměty a jevy reálného světa. Prostřednictvím uvědomělé práce si mentálně postižení osvojují potřebné dovednosti a návyky. Domácí práce, kuchyňské činnosti, práce na zahradě mohou dát životu mentálně postiženého člověka smysl. Pracovní činnosti musí být ovšem organizovány se zřetelem na věkové, osobní zvláštnosti jedince. Musí odpovídat možnostem jedince.

Cílem bakalářské práce je zjistit, jaký význam má pracovní výchova na zlepšení samostatnosti, rozvoj sebeobslužných dovedností a vytvoření potřebných návyků mentálně postižených žijících v ústavu sociální péče.

Teoretická část se zabývá základními pojmy výchovy mimo vyučování, dále se zaměřuje na problematiku mentální retardace a základní popis diagnostického ústavu sociální péče v Černovicích (dále jen DÚSP), ve kterém pracuji. Velká pozornost je zde věnována jak pracovní výchově mentálně postižených, tak pracovní výchově obecně.

Praktická část je zaměřena na vliv pracovní výchovy na jednotlivé dovednosti mentálně postižených jedinců. Součástí praktické části jsou základní informace o sledované skupině klientů a náplň pracovní výchovy v rodinné buňce, ve které žijí.

Teoretická část se opírá o poznatky z odborné literatury a internetových zdrojů. Praktická část vychází z podkladů získaných v DÚSP v Černovicích, z vlastní praxe a výsledků získaných pozorováním za pomoci hodnotících škál a studiem spisové dokumentace.

2 Teoretická část

2.1 *Výchova mimo vyučování*

Tato kapitola má za úkol upřesnit postavení a význam výchovy mimo vyučování, vysvětlit základní pojmy. Zároveň vysvětluje, jak celá tato oblast výchovy může přispět k zachování či obnově tělesného a duševního zdraví.

2.1.1 Pojem výchova mimo vyučování

- Probíhá mimo povinné vyučování
- Probíhá mimo bezprostřední vliv rodiny
- Je institucionálně zajištěná
- Uskutečňuje se převážně ve volném čase

Pedagogické ovlivňování volného času, zejména výchova dětí a mládeže v době mimo vyučování, je významnou oblastí výchovného působení. Poskytuje příležitost vést jedince k racionálnímu využívání volného času, formovat hodnotné zájmy, uspokojovat a kultivovat významné lidské potřeby, rozvíjet specifické schopnosti a upevňovat žádoucí morální vlastnosti. Obsah i způsob využívání volného času mají značný význam z hlediska duševní hygieny. Způsob odpočinku, rekreace a zábavy se odráží i ve studijních a pracovních výkonech člověka. Hodnotné a trvalé celoživotní zájmy kladně ovlivňují i partnerské vztahy a výchovu dětí v rodině. Dalším důležitým úkolem výchovy mimo vyučování je rozvíjení potřeby celoživotního vzdělávání, zejména v souvislosti se zájmovou orientací člověka. Tato oblast výchovy tedy plní funkci výchovnou, vzdělávací, zdravotní i sociální.

Vhodné pedagogické ovlivňování volného času dětí a mládeže je jednou z účinných forem prevence tak závažných výchovných problémů, jako jsou projevy agresivity, drogová závislost, problémy v oblasti sexu. Pedagogické ovlivňování volného času se netýká pouze dětí a mládeže, zahrnuje i působení na dospělé osoby.

Kromě pojmu výchova mimo vyučování se často používá termín **pedagogika volného času**. Oba pojmy nejsou synonymy, mají však k sobě velmi blízko. V prvním případě se jedná o označení jedné z oblastí výchovy, v druhém případě o vědní obor, který se zabývá teoretickými i praktickými aspekty výchovy ve volném čase. Kromě ovlivňování volného času však výchova mimo vyučování zahrnuje i jiné oblasti, např. přípravu na školu a upevňování hygienických a kulturních návyků. (Pávková a kol., 2001, s. 39-40)

2.1.2 Funkce výchovy mimo vyučování

Výchova mimo vyučování jako specifická oblast výchovného působení plní funkci výchovně-vzdělávací, zdravotní a sociální. Jednotlivé typy výchovných zařízení, instituce a organizace plní tyto funkce v různé míře podle svého charakteru.

Výchovná funkce

Výchovná funkce je jedna z nejdůležitějších. Jednotlivá zařízení usilují o rozvíjení schopností dětí a mládeže, usměrňují a uspokojují jejich zájmy a potřeby, formují jejich postoje a morální vlastnosti.

Pestré a zajímavé činnosti motivují děti k hodnotnému využívání volného času., k získávání nových vědomostí, dovedností i návyků a vedou k rozvoji poznávacích procesů a následně k celoživotnímu vzdělávání. Úspěchy v zájmových činnostech přinášejí pocit uspokojení, příležitost k seberealizaci a přiměřenému sebehodnocení. Na základě praktických činností a zkušeností si mohou mladí lidé vytvářet vlastní názor na život a na svět.

Zdravotní funkce

Zdravotní funkci plní instituce hlavně tím, že usměrňují režim dne a tím posléze podporují zdravý tělesný a duševní vývoj dětí. Zapotřebí je střídání činností různého charakteru, práce, odpočinku. Velký význam má také podporování a vytváření příležitostí k pobytu na čerstvém vzduchu. Pobyt v příjemném, pohodovém prostředí, mezi oblíbenými lidmi vede k zdravému duševnímu vývoji. Činnosti v takovém zařízení přinášejí dětem možnost prožívat radost a uspokojení z činnosti.

Zdravotní funkci plní i hygienicky nezávadné, esteticky působící materiální prostředí. Důležité je zde rovněž dodržování zásad bezpečnosti.

Sociální funkce

Výchovně-vzdělávací zařízení mají možnost vyrovnávat rozdíly mezi rozdílnými materiálními a psychologickými podmínkami v rodinách. Tím se dostane pomoci hlavně dětem méně podnětného či konfliktního rodinného prostředí. Tyto zařízení se podílejí na utváření bohatých a žádoucích sociálních vztahů. Důležitou roli má sociální funkce obzvláště v typech zařízení, které nějakým způsobem nahrazují rodinu (např. dětské domovy, domovy mládeže, školní družiny). (Pávková a kol., 2001, s.41-42)

2.2 Pracovní výchova

Tato práce se zabývá pracovní výchovou mentálně postižených. Proto je nezbytná znalost jejích cílů, úkolů a obsahu. Rovněž je důležité chápat výchovný význam pracovní výchovy.

2.2.1 Význam práce

Práce je specifická lidská činnost, jíž se člověk vyčlenil ze živočišného světa a jejímž prostřednictvím přetváří svět. Je to účelně organizovaná činnost, zaměřená vytváření materiálních a duchovních hodnot, uspokojujících rozmanité individuální a společenské potřeby lidí.

V lidské společnosti existují různé druhy prací. Každé pracovní činnosti se účastní celá osobnost člověka. Při některých pracích mají hlavní úlohu svalové pohyby, při jiných nervové procesy v mozkové kůře jako základ plánovité intelektuální činnosti. Hranice mezi nimi však není přesná a postupem vývoje lidské civilizace se mění a do určité míry i stírá. Zpravidla je v tělesné práci alespoň částečně nutná i práce duševní a naopak. (Vorlíček, 1984, s. 155)

Práce je podmínkou a prostředkem k zachování jedince. Působí na celkový rozvoj osobnosti, je základem společenského rozvoje. Výsledky práce se dědí z pokolení na pokolení. V práci se rozvíjí poznání člověka a jeho morální vlastnosti. Tělesnou i duševní prací se člověk za určitých okolností učí houževnatosti a formují se další stránky jeho osobnosti.

2.2.1.1 Uspokojení z pracovní činnosti

Uspokojení z pracovní činnosti, ale i ze studia patří k duchovnímu komfortu, bez něž si nelze představit skutečné štěstí.

Faktory, které mají největší vliv na pocit uspokojení z práce:

- Vědomí smysluplnosti vykonávané činnosti
- Předpoklady pro vykonávanou práci
- Různorodost a rozmanitost činnosti
- Dostatek informací o výsledku práce včetně jejího ocenění jinými, prestiž vykonávané práce
- Pocit svobody v rozhodování

- Pracovní prostředí, zejména klima na pracovišti
- Spokojenost s vedením

Z uvedených faktorů je důležitá především smysluplnost vykonávané práce. Nepochopení účelnosti dané činnosti může způsobit nechuť, odpor, pocit celkového neuspokojení z práce nebo školy vůbec. Vysvětlení významnosti určité práce nebo studia ale nestačí. Důležitá je osobní zkušenost a vnitřní přijetí dané činnosti za svou. Neméně důležitým faktorem pro uspokojení prací nebo studií, je vykonávání činnosti, která odpovídá osobním předpokladům pro její výkon. Je nesporné, že uspokojení prací může nastat tehdy, dostaví-li se očekávané výsledky, jestliže se práce daří.

Významným faktorem přispívajícím k uspokojení člověka ve vykonávané činnosti je rozmanitost a různorodost této práce. Nic neubíjí více, než stereotypnost a fádnost činnosti. I tam, kde se jí nelze přece jen vyhnout (např. pásová výroba), by se měli pracovníci vždy v určitých časových intervalech střídát na různých pracovních místech vyžadujících jiné typy pohybů nebo úkonů. (Pelikán, 1997, s. 36-38)

2.2.1.2 Význam práce pro člověka s mentálním postižením

Jestliže má mentálně postižený člověk možnost uplatnit se ve skutečném zaměstnání, má to pro něj velký význam. Zaměstnáním je myšlena práce za mzdu po uzavření pracovní smlouvy nebo dohody o provedení práce s možností dostat výpověď.

- Práce poskytuje ekonomickou nezávislost a vyšší životní standart
 - Práce pozitivně ovlivňuje sebeurčení člověka (je-li zaměstnán, není nucen žít podle diktátu ostatních)
 - Status „být zaměstnán“ u člověka s postižením pozitivně ovlivňuje postoje ve společnosti k postiženým. Zvyšují se tím jejich vyhlídky na přijetí ve společnosti
 - Pracovní místo v integrovaném prostředí je prostředkem pro vytváření a rozvíjení nových sociálních interakcí
 - Práce je jeden ze způsobů, kterým většina lidí pokračuje v učení a rozvíjení svých kompetencí
 - Placená práce přispívá k vysvobození postiženého z dlouhodobé závislosti na podpůrných službách a péči
- (Šiška, 2005, s. 49)

2.2.2 Cíle a úkoly pracovní výchovy

Pracovní výchova není pouze přípravou na budoucí povolání. Chápeme ji jako celoživotní výchovný proces.

V jejích cílech je právem na prvním místě formování vztahu k práci a poskytování přiměřených technických vědomostí, dovedností a návyků.

Pracovní výchova pěstuje také **pracovní kulturu**. Rozumíme jí způsob pracovní činnosti, schopnost organizovat, racionalizovat, efektivně a odpovědně konat práci. Jde o soubor lidských kvalit, jimiž se člověk projevuje v práci, v lidských vztazích, které jsou s prací spojeny. Vhodným působením u jedince dojde k osvojení určitých návyků a dovedností, které zajišťují vysokou pracovní kulturu. Jde například o hygienické návyky, umět si uspořádat pracovní režim, dbát na odpočinek.

Pracovní morálka je podmíněna citovými, volními a charakterovými vlastnostmi, motivací a sociální potřebou. Vyjadřuje vztah a postoje jednotlivce k pracovní činnosti. Práce by pro člověka neměla být pouze nutností a potřebou, ale i zájmem. Vztah k práci se projevuje:

- Kladným citovým vtahem k práci
- Zodpovědností za vykonanou práci
- Aktivitou a ukázněností při práci
- Snahou překonávat nesnáze
- Úsilím o dosažení cíle ochotou a uměním spolupracovat

Pracovní výchova má obrovský význam pro rozvoj morálních vlastností člověka, jako je píle, odpovědnost, kázeň, iniciativa, trpělivost, rozhodnost. Jedinec se učí překonávat nesnáze, je nucen vyvinout nějaké úsilí. Učí se spolupracovat s ostatními lidmi.

Pracovní kvalifikace je souhrn schopností a zájmů, vědomostí, dovedností a návyků, které člověku umožňují vykonávat určitou práci. Pracovní výchova by měla jedinci umožnit teoretické vzdělání, seznámit se s technickými objevy a novinkami.

Pracovní kvalifikace a morálka se musí rozvíjet současně.

Děti ve školním věku si mohou prostřednictvím pracovní výchovy seznámit s různými povoláními, uvědomit si vlastní předpoklady. Na základě toho si později mohou zvolit svou budoucí profesi.

Pracovní výchova má také podněcovat jedince k šetrnému vztahu k materiálním hodnotám, vypěstovat u něho ekonomické myšlení a jednání.

2.2.3 Proces pracovní výchovy

Při každé práci vznikají v dítěti určité city, například radost z nových poznatků, naděje na odměnu, pochvalu, hněv na vlastní nešikovnost, když něco nedovede atd. Je třeba, aby pedagog pozoroval tento subjektivní vztah dítěte k práci. Někdy je těžko definovatelný, komplikovaný a proměnlivý. Důležitým prvkem vztahu k práci je vedle citů zaměřenost vědomí, zejména poznávacích procesů.

Hlavními projevy kladného vztahu ke konkrétní práci jsou: morální zodpovědnost za vykonání práce, kladný citový vztah k práci, ukázněnost při práci, iniciativnost při práci, velká aktivita, dobrá kvalita práce.

Projevy záporného vztahu k vykonávané práci jsou naopak: morální nezodpovědnost za vykonanou práci, záporný citový vztah k práci, nedostatek ukázněnosti, nedostatek iniciativnosti (práci koná jen pod nátlakem), malá aktivita, špatná kvalita práce.

Podle naznačených hledisek je možné provést diagnózu vztahu dítěte k práci. Na podkladě zjištění stavu lze formulovat konkrétní cíle pracovní výchovy u jednotlivců nebo skupin. Podle stanovených cílů se volí prostředky pracovní výchovy. (Vorlíček, 1984, s. 158-159)

2.2.4 Pracovní výchova v rodině

Prvním a také nejdůležitějším sociálním prostředím, s kterým přichází jedinec do styku, je jeho rodina. Rodina dává dítěti základy života ve společnosti, učí je vztahu k práci, vybavuje potřebnými morálně volnými vlastnostmi. Veškerá další výchova staví na těchto základech a je velmi znesnadněna, jsou-li špatné. Rodina jednotlivci vytváří podmínky pro komplexní rozvoj jeho osobnosti, rozvíjí počátky jeho poznávací činnosti, paměť, pozornost, mentální funkce, podněcuje vznik citů, usměrňuje citové reakce dítěte. (Kvapilík, 1990, s. 14)

Rozvoj sebedůvěry a sebehodnocení u mentálně postižených dětí je velmi důležitý. Náš každodenní život je provázen drobnými i většími úspěchy i neúspěchy, které se promítají do pocitu jistoty a osobního sebeuplatnění, nebo naopak do pocitu přetrvávající nedostatečnosti. Tyto pocity se promítají do kvality vykonané práce, ale ovlivňují silně i

osobní sebevědomí. U mentálně postižených dětí působí na rozvoj sebedůvěry především sociální kontakty s důležitými osobami z jejich okolí a situace každodenního života.

- Dítě je třeba brát takové, jaké je a nikoliv, jaké by si rodiče přáli. Pocit opakovaně zklamaných nadějí může mít negativní vliv na sebevědomí dítěte.
- Dítě je jedinečná a neopakovatelná osobnost, kterou nemůže nikdo nahradit a mělo by podle toho být i hodnoceno.
- Při výchově je třeba zdůrazňovat přednosti dítěte a nevěnovat pozornost jeho slabinám.
- Při každodenních činnostech je třeba dítě povzbuzovat, přesvědčovat je o tom, že je schopno zvládnout přiměřené úkoly a umožnit mu zažít pocity i toho sebemenšího úspěchu při jakékoli vykonávané činnosti.
- Pochvala má vždy maximální povzbuzující účinek, měla by být veřejná, naopak kárání bez přítomnosti jiných osob. Při kárání je třeba kritizovat především skutky a jednání dítěte než jeho osobu.
- Dovednosti dítěte je nejlepší procvičovat a využívat v běžných životních situacích.
- S dítětem je třeba jednat jako se sobě rovným. Dítě má mít příležitost vyjádřit co si myslí. Chápající prostředí pomůže dítěti získat pocit vlastní důležitosti a rovnoprávnosti ve vztahu k okolnímu světu.
- Dítě potřebuje pomoc při vytváření vzorů chování v životních situacích.
- Dítě je třeba vést k samostatnosti, poskytovat mu k tomu příležitost. Dále by mělo být vedeno k tomu, aby dokázalo pochválit a ocenit nejen sebe sama, ale i ostatní ve svém okolí, aby se naučilo vyjadřovat své pozitivní pocity a postoje k druhým.
- Není podstatné zda je jedinec schopen uskutečnit své plány, ale že má sebevědomí se o něco pokusit. (Hladílek, 1990, s. 26-27)

2.2.5 Pracovní výchova u osob s mentální retardací

Lidé s mentální retardací (dále MR) bývají ve větší míře závislí na společnosti než ostatní. Jejich soběstačnost lze však rozvíjet, a to nejen v dětství, ale i v dospělosti. Jakákoliv zvládnutelná pracovní činnost uchovává a rozvíjí jejich kompetence a dává jejich životu náplň. Pracovní výchova je proto významnou součástí vzdělávacích programů

základních škol praktických i základních škol speciálních a programů činnosti všech zařízení pro děti i dospělé osoby s mentální retardací.

Pracovní výchova jako výchova prací a výchova k práci je celkem jasně vymezena. Určité problémy souvisí s rozhodnutím, kdy se jedná o **ergoterapii** MR a kdy „jen“ o **pracovní výchovu**. Pokud vycházíme ze současné definice, lze ergoterapii hovořit jen tehdy, jedná-li se o lékařem předepsanou a ergoterapeutem řízenou činnost. V některých zařízeních pro mentálně postižené klienty, především pro klienty s více vadami, pracují školení ergoterapeuti a ergoterapie je součástí komprehezivní rehabilitace. V ostatních případech by se označení ergoterapie nemělo využívat. To však nesnižuje zásadní význam činností, které zajišťují vychovatelé, instruktoři a další pracovníci v různých centrech a stacionářích s denní péčí a i v ústavech sociální péče pro mentálně retardované. (Vodáková, 2003, s. 20)

2.2.5.1 Cíle a úkoly pracovní výchovy a ergoterapie mentálně retardovaných

Obecným cílem pracovní výchovy i ergoterapie je zlepšení kvality života MR, zajištění co nejvyšší míry jejich soběstačnosti a integrace do většinové společnosti. Konkrétní cíle a z nich vyplývající úkoly se liší podle hloubky postižení a věku žáků či klientů.

Terapeutické působení je zaměřeno především na oblast reedukace a kompenzace deficitních schopností a na sociální rehabilitaci. Konkrétně to znamená, že pracovní výchova umožňuje zmírnění motorických nedostatků zařazováním činností důležitých zvláště z hlediska rehabilitace, směřujících na zlepšení jemné i hrubé motoriky. Prostřednictvím praktických činností se zdokonalují kognitivní funkce, stimuluje řeč i myšlení a snižují nedostatky prostorové orientace. Sociální rehabilitaci napomáhá skupinová práce, účast žáků na exkurzích a případně na výrobních praxích, návštěvy výstav a jiné. (Vodáková, 2003, s.21)

Cíle pracovní výchovy dospělých klientů s mentální retardací v různých zařízeních se podle Vodákové zaměřují také na vytváření návyků potřebných pro případné uplatnění na „trhu práce“, jako jsou:

- Vstát v potřebnou dobu
- Vykonat hygienu
- Obléknout se přiměřeně roční době, počasí a zaměstnání

- Odejít na určené místo
- Vydržet u zadaného úkolu
- Být po určitou dobu v kolektivu

Pracovní aktivita spojená s pravidelným denním režimem vhodným způsobem stimuluje mentálně postiženého člověka. Dává jeho životu náplň a smysl. Je však potřeba, aby tato činnost odpovídala jeho možnostem, úrovni jeho myšlení, koncentraci pozornosti, nevyžadovala rychlé reakce a častou změnu pracovních operací. Takto postižení lidé se nejlépe uplatní v klidném prostředí, kde se nestřídá velké množství neznámých lidí. Práce by neměla být náročná na senzomotorickou koordinaci a přesnost. (Vágnerová, 2003, s. 46)

V zařízení, kde pracují mají dospělí mentálně postižení klienti možnost pracovat v chráněných dílnách, zapojit se v provozu ústavu například v kuchyni, prádelně, na zahradě. Velký prostor pro uplatnění mají klienti při běžných domácích pracích na svých odděleních, při sebeobslužných činnostech. Pokoušíme se najít některým samostatnějším klientům najít zaměstnání mimo zařízení, ale zatím se uskutečnilo pouze několik krátkodobých brigád. Situaci komplikuje nezájem firem uzavřít pracovní smlouvu s postiženým člověkem (zvláště s mentálním postižením, epilepsií a podobně).

2.2.5.2 Výchovná práce s mentálně postiženými

Při práci pedagoga platí určitá doporučení a zásady. Podle Vodákové jsou důležité zvláště:

- Jasně vymezení cíle a prostředků k jeho dosažení. U mentálně postižených jsou narušeny nejen poznávací činnosti, ale i cílevědomost jednání. Proto je nutné veškerou činnost promyšleně plánovat, rozčlenit ji do přiměřeně dlouhých etap s jasně stanovenými úkoly a cíli. Schopnost spontánně řešit úkoly, hledat řešení adekvátní stanoveným úkolům nelze předpokládat.
- Maximální názornost při předvádění činností, zdůvodňování postupů, výběru materiálu, náradí. Schopnost abstrakce je minimální, převládá konkrétní myšlení, nelze spoléhat ve větší míře na představivost MR, na využívání minulé zkušenosti.
- Přiměřenost nejen věkovým zvláštnostem dětí a mladistvých, ale především hloubce MR a tzv. funkčnímu věku.

Požadavky musí být přiměřené mentální úrovni osob, se kterými pracujeme, měly by je však nutit k využití všech možností, které mají. Měly by odpovídat horním hranicím možností mentálně retardovaného jedince. Pokud jde o přiměřenost tělesným zvláštnostem dětí různých věkových kategorií, platí stejné zásady jako pro děti nepostižené. U mentálně postižených se však musí přihlídnout ke zvláštnostem tělesného vývoje.

- Postup od jednodušších činností ke složitějším, od jednodušších postupů k postupům složitějším. Začínáme s jednoduchými postupy, využíváme šablony, vzory, dáváme dětem instrukce v hotové podobě. Postupně je však vhodné, aby se děti samy před zahájením práce pokusily samostatně plánovat, co budou ke splnění úkolu potřebovat. Vytváříme situace v nich budou děti nuceny využít zařízení, které je k dispozici, přečíst si návod jak postupovat a podobně.

Důsledné trvání na postupu od jednoduššího ke složitějšímu, od známého k neznámému se u jedinců se střední a těžkou mentální retardací vždy neosvědčilo, protože výsledek jednoduché činnosti se dostaví často až po mnohonásobném opakování nebo se nedostaví vůbec. Mentálně postižený potom ztrácí o další činnost zájem.

- Soustavné opakování základních pracovních úkonů, vytváření dovedností mnohonásobným procvičováním určitých prací za stejných i změněných podmínek, a tím dosažení trvalosti základních poznatků a dovedností. Počet opakování určitých úkonů, operací nutných pro dosažení jejich trvalého osvojení je většinou několikrát vyšší než u jedinců bez mentální retardace.
- Individuální přístup k MR je důležitý stejně jako k osobám s jiným druhem postižení nebo k jedincům nepostiženým. Mezi mentálně postiženými se vyskytují např. jedinci s nadáním pro manuální práce a u nich je pak potřeba na základě individuálního přístupu volit větší rozsah nacvičovaných pracovních operací, stanovit pro ně náročnější úkoly, aby se jejich možností využilo. Současně s individuálním přístupem k MR se uplatňuje i zásada výchovy ke spolupráci s ostatními dětmi, s ostatními členy skupiny, společenství.
- Zásada aktivity znamená usilovat o radostné a aktivní zapojení do práce, získání mentálně retardovaného ke spolupráci, dodání chuti překonat

pohodlnost, snažit se. Motivací je především účelnost práce, konkrétní a použitelné výsledky, protože pro MR nejsou vzdálené cíle dostatečně podnětné. Aktivitu nelze vzbudit strachem ani trestem. Platí ovšem zásada individuálního přístupu. Možnost aktivizace konkrétní osoby závisí i na jejím okamžitém zdravotním stavu a na prožitcích z minulých zaměstnáních. Roli hraje i temperament pedagoga, vychovatele i ergoterapeuta a jeho přístup k dítěti či dospělému klientovi.

- Zajištění bezpečnosti práce a hygienické nezávadnosti prostředí, materiálů, pomůcek i pracovních postupů je dáno zákony a vyhláškami, které je nutné prostudovat a respektovat.

2.2.5.3 Organizace praktických činností mentálně retardovaných

Výběr materiálů a činností pro pracovní vyučování a výchovu žáků ve školách je rámcově vymezen vzdělávacími programy. Pro zájmovou činnost a zaměstnávání klientů v zařízeních pro mentálně postižené je výběr ovlivněn především věkem, respektive funkčním věkem a specifickými vlastnostmi a schopnostmi klientů.

Struktura vyučovacích jednotek i dalších forem praktických činností MR

- Seznámení s úkolem a motivace činnosti. Kromě slovních metod, vysvětlování, vyprávění a rozhovoru se často používá demonstrace hotového výrobku, správně ustlané postele, obrázků rostlin, které budou žáci nebo klienti pěstovat. Velmi účinnou motivací je vysvětlení, k čemu se výrobek nebo výpěstek použije. Pokud je možno použít výrobků nebo výpěstků jako dárků, spolupůsobí motivačně i citové zaujetí. Také slib, že výrobky budou vystaveny na výstavce pořádané k nějaké významné události, plní tuto funkci. Všechny sliby je ovšem nezbytné dodržet.
- Demonstrace náradí a materiálu. Spojujeme je se správným pojmenováním toho, co chceme aby si žáci, klienti zapamatovali. Předměty, které demonstrujeme, necháme všem prohlédnout, ohmatat a pokud mají charakteristickou vůni i očichat. Usilujeme o multisenzoriální vnímání, které u MR dává větší pravděpodobnost zapamatování. Přitom žáci nebo klienti opakují názvy. Demonstraci doplňujeme přiměřenými informacemi o účelu a užití.

- Předvedení činností. Učitel, instruktor, vychovatel, musí sám dobře ovládat nacvičovanou pracovní činnost, mít promyšleny detailně úseky, kterým je potřeba věnovat zvýšenou pozornost. Vlastní předvedení práce není u MP nahraditelné žádným výkladem, obrazem ani zvukovým filmem nebo programem prezentovaným počítačem. Tyto metody mohou vlastní instruktáž vhodně doplňovat, nikdy ne však nahradit.
- Nácvik činnosti MR probíhá pod neustálým dohledem učitele, vychovatele či mistra, který okamžitě opravuje chybné hmaty, pohyby, úkony. Pokud zjistí, že většina jedinců pracuje špatně, vrátí se k předcházejícímu kroku. Tato fáze nácviku je velmi důležitá. Pokud se některé činnosti nacvičí chybně, je velmi obtížné chyby napravit.
- Samostatná práce. Tvoří zpravidla největší časový úsek. Je nutné průběžně sledovat práci členů skupiny, kontrolovat kvalitu výrobků nebo výsledky práce, podle potřeby upozorňovat na chyby, pochválit dobrou práci. Důležité je, aby všichni správně drželi nástroje, udržovali pořádek na pracovišti, dodržovali pravidla bezpečné práce. Může se stát, že někteří MR nejsou schopni postup práce pochopit i při opakování instruktáže a zřejmém úsilí vyhovět požadavkům. Pak je potřeba zadat jim jinou práci, nenechat je zahálet. Mohou např. připravovat materiál pro ostatní a konat jiné potřebné, i když třeba jen pomocné práce.
- Závěrečné hodnocení a úklid pracoviště, umytí, případně převléknutí do čistého oděvu je přirozeným zakončením každé práce. Snažíme se vyvarovat ostrých výtek a trestů, protože se pak žáci i klienti bojí příště pracovat, aby nebyli káráni. Nelze ovšem na druhé straně nechat bez povšimnutí málo pečlivou práci, snahy o získání nezasloužených výhod apod. Do hodnocení zapojujeme i žáky, klienty, vedeme je k pokusům srovnávat výrobky, hledat a hodnotit vlastnosti důležité z hlediska použití výrobku. (Vodáková, 2003, s. 23-24)

2.3 Mentálně postižení

Cílem této kapitoly je pochopit, jaká je podstata mentálního postižení, jaké jsou příčiny jeho vzniku a jakým způsobem ovlivňuje život takového jedince.

Definice mentální retardace

Mentálním postižením nebo **mentální retardací** nazýváme tedy trvalé snížení rozumových schopností, které vzniklo v důsledku poškození mozku. Pojmy mentální retardace a mentální postižení se používají jako synonyma.

Za mentálně postižené se považují takoví jedinci, u nichž dochází k zaostávání vývoje rozumových schopností, k odlišnému vývoji některých psychických vlastností a k poruchám v adaptačním chování. Hloubka a míra postižení jednotlivých funkcí je u nich individuálně odlišná. Porušení poznávacích činností a snížení rozumových schopností je trvalé. Mentální postižení není nemoc, je to trvalý stav, způsobený neodstranitelnou nedostatečností nebo organickým poškozením mozku.

Podle vývojového období, v němž k mentálnímu postižení dochází, se rozlišuje **oligofenie**, která se považuje za opoždění duševního vývoje v období prenatálním, perinatálním nebo časně postnatálním, a **demence**, jež se chápe jako důsledek poškození mozku různého druhu již v průběhu života jedince, zpravidla po dovršení druhého roku věku. K demenci může dojít v důsledku různých onemocnění a úrazů mozku, které vedou k tomu, že vývoj, který dosud probíhal normálně, byl narušen, zastaven nebo zvrácen.

Za mentálně postižené se nepovažují osoby, u nichž došlo k zaostávání vývoje rozumových schopností z jiných důvodů. To znamená děti výchovně zanedbané, děti i dospělí se závažnými emočními poruchami nebo se smyslovým postižením, které není včas rozpoznáno. Tyto stavy napodobující duševní opoždění označujeme jako **pseudooligofrenii**.

Dalším znakem mentálního postižení je **trvalost** porušení poznávací činnosti. Mohou nastat případy, kdy např. těžké infekční onemocnění, otřes mozku či hladovění mohou vést k určitým poruchám nervových procesů. V důsledku toho může dojít k přechodnému porušení schopnosti duševní činnosti nebo zpomalení duševního vývoje. Pokud tyto procesy nejsou trvalé, nejde u nich o mentální postižení a porucha s velkou pravděpodobností po celkovém zlepšení stavu sama odezní. (Švarcová, 2006, s.28-29)

Kromě nedostatečného rozvoje myšlení a řeči je hlavním znakem mentální retardace omezená schopnost učení a z toho vyplývající i obtížnější adaptace na běžné životní

podmínky. Limitovaný rozvoj rozumových schopností je často spojen s postižením nebo změnou dalších schopností, s odlišnostmi ve struktuře osobnosti.

V případě mentální retardace se jedná o postižení trvalé. V závislosti na příčině vzniku postižení a kvalitě stimulace je možné dosáhnout určitého zlepšení. Horní hranice dosažitelného rozvoje každého takto postiženého člověka je dána závažností a příčinou defektu a zároveň vhodným působením prostředí. Důležitý je správný výběr výchovných, výukových a terapeutických vlivů. (Vágnerová, 2003, s.18)

Příčiny mentální retardace

Příčinou mentální retardace je postižení CNS. Tato porucha může vzniknout různým způsobem. Její příčina se projeví závažností postižení a převažujícími symptomy. Jde o multifaktoriálně podmíněné postižení, na jeho vzniku se může podílet genetická porucha nebo různé exogenní faktory. Vše se vzájemně ovlivňuje. (Vágnerová, 2003, s. 18)

Mentální retardaci novorozenců mohou vyvolávat infekce v těhotenství (např. syfilis, neštovice). Poškození mozku vzniká i infekcemi po narození, zejména poporodní encefalitidou.

Různé toxické látky, jako jsou oxid uhelnatý a olovo, mohou zapříčinit mozkové poškození jak během vývoje plodu, tak po narození. V některých případech mohou plod poškozovat i imunologické látky, jako je protitetanové sérum nebo protityfová vakcína. Podobné účinky mají též některé drogy jako alkohol, kouření apod. Ve vzácných případech může dojít k poškození nesouladem v krevních skupinách mezi matkou a plodem. Včasná diagnóza a transfuze krve tyto negativní důsledky minimalizují.

U předčasně narozených dětí s nízkou porodní vahou často dochází k neurologickým poškozením a často i k mentální retardaci. K mentálnímu postižení může vést i fyzické poškození novorozence při porodu. Zejména těžkosti zapříčiněné nepříznivou polohou plodu nebo jiné porodní komplikace mohou poškodit mozek dítěte. K poškození mozku dochází i vlivem hypoxie – nedostatečného přívodu kyslíku do mozku. Hypoxie se vyskytuje i po narození, kdy vzniká zastavením srdce.

Nedostatečná výživa matky během raného těhotenství i dítěte po narození může vést k nezvratným fyzickým a psychickým poškozením.

Genetické faktory sehrávají významnou roli při vzácných typech mentálních retardací, jako je např. Downův syndrom. (Ruisel, 2000, s. 123)

Výskyt v populaci

Mentálně postižení tvoří jednu z nejpočetnějších skupin mezi všemi postiženými. Navíc počet osob s mentální retardací nejen u nás, ale i v celosvětovém měřítku stoupá. Tento vzrůst může být do značné míry relativní a vysvětluje se jako důsledek lepší evidence mentálně postižených. Dále se zvyšování počtu lidí s mentálním postižením vysvětluje jako důsledek lepší péče pediatrů o novorozence, jejímž důsledkem je snižování novorozenecké a kojenecké úmrtnosti. Díky stále se zdokonalující péči o děti v nejranějších stádiích vývoje se zachraňují i děti, které by bez této intenzivní péče nezůstaly naživu.

Absolutní počet mentálně retardovaných v naší populaci není znám. Uvádí se, že mentální retardací trpí asi 3% občanů. Těžce mentálně postižených je asi 0,1% v populaci. Na základě kvalifikovaných odhadů se tedy předpokládá, že v naší republice žije asi 300 tisíc osob s mentálním postižením. (Švarcová, 2006, s. 39)

2.3.1 Specifika osobnosti klienta s mentální retardací

Z hlediska psychické struktury osobnosti mentálně retardovaní jedinci netvoří homogenní skupinu, kterou by bylo možno globálně charakterizovat. Každý mentálně postižený má své charakteristické osobnostní rysy. Přesto se však u značné části z nich projevují určité společné znaky, které jsou závislé na druhu, hloubce a rozsahu mentálního postižení, na tom, zda jsou rovnoměrně postiženy všechny složky psychiky, nebo zda jsou výrazněji postiženy některé psychické funkce a duševní vývoj je nerovnoměrný.

Mentální retardace se klinicky projevuje zejména:

- Zpomalenou chápavostí, jednoduchostí a konkrétností úsudků
- Sníženou schopností až neschopností srovnávání a vyvozování logických vztahů
- Sníženou mechanickou a zejména logickou pamětí, poruchy ve všech fázích, dlouho trvá než se vytvoří stopa, uchování dá velkou práci, obtíže při vybavování
- Těkavostí pozornosti
- Nedostatečnou slovní zásobou a neobratností ve vyjadřování
- Poruchami jemné a hrubé motoriky, pohybové koordinace
- Nedostatečným prostorovým vnímáním, perspektivou
- Potížemi s vnímáním času – kdy už to bude

- Impulsivností, hyperaktivitou nebo celkovou zpomaleností chování
 - Citovou vzrušivostí, reakce nejsou adekvátní podnětům
 - Velmi slabou vůlí
 - Infantilitou
 - Nedostatky v osobní identifikaci a ve vývoji „já“
 - Opožděným psychosexuálním vývojem
 - Nerovnováhou aspirací a výkonů
 - Zvýšenou potřebou uspokojení a bezpečí
 - Poruchami v interpersonálních skupinových vztazích a v komunikaci
 - Sníženou přizpůsobivostí k sociálním požadavkům
- (Švarcová, 2006, s. 41)

Pohled na osobnost mentálně retardovaného člověka z hlediska psychických funkcí nezbytných pro kognitivní proces:

Poznání bezprostřední – **smyslová percepce**, pamětní fixování a aktivování pamětních stop je obsahem první signální soustavy. Obsahem bezprostředního vnímání jsou počítka, vjemy či představy. Bezprostřední vnímání je vždy výběrové na základě zkušenosti. U zdravého člověka je proces utváření zkušeností rychlý, u mentálně postiženého je proces pomalý a probíhá s určitými odchylkami.

Valenta s Müllerem uvádějí zvláštnosti percepce mentálně postižených podle Rubinštejnové.

- Zpomalenost a snížený rozsah zrakového vnímání (např. není schopno pochopit perspektivu)
- Nediferencovanost počítků a vjemů – tvarů, předmětů, barev (např. odlišení figury od pozadí)
- Nedostatečné prostorové vnímání
- Snížená citlivost hmatových vjemů
- Nedostatečný proces analýzy vede ke špatné koordinaci pohybu
- Nedokonalé vnímání času a prostoru

Myšlení je poznávací funkcí zprostředkovanou a jeho nástrojem je převážně **řeč**. Myšlení mentálně postiženého člověka je zatíženo přílišnou konkrétností, je neschopen vyšší abstrakce a generalizace. Myšlení je nedůsledné, vyznačuje se slabou řídicí funkcí a značnou nekritičností, pojmy se tvoří těžkopádně a úsudky jsou nepřesné.

Myšlení vyjadřujeme pomocí slov, tedy řečí, jež bývá u mentálně retardovaných dětí často deformována. Příčinou potíží s řečí může být porucha artikulace, nedostatky v rozvoji fonemického sluchu. Z podstaty mentálního postižení samozřejmě plyne defekt obsahu sdělení (nedostatečná schopnost rozumět, hodnotit, rozhodovat se).

Paměť mentálně retardovaných osob vykazuje určitá specifika. Postižení si vše nové osvojují pomalu až po mnohačetném opakování. Naučené věci si vybavují nepřesně a rychle zapomínají. Vědomosti neumí včas uplatnit v praxi. Všechny tyto nedostatky opět vycházejí ze zvláštností vyšší nervové činnosti mentálně postižených. Proto je třeba při výchově a vzdělávání těchto jedinců věnovat pozornost neustálému opakování, při kterém je nutné dodržovat požadavek rozmanitosti a relaxace.

K zvláštnostem paměti mentálně postižených jedinců náleží také nekvalitní třídění pamětních stop. Jejich paměť je spíše mechanická a znemožňuje jim vyčlenit z vnímaného to podstatné.

Pozornost souvisí s bezprostředním vnímáním a poznáním a lze ji členit na bezděčnou a záměrnou. Záměrná pozornost mentálně postižených osob vykazuje nízký rozsah sledovaného pole, nestálost a snadnou unavitelnost, sníženo schopnost rozdělit se na více činností. Mentálně retardované dítě je schopno udržet záměrnou pozornost mnohem kratší dobu než jeho zdravý vrstevník. (Valenta, Müller, 2004, s.39-42)

Emoční stránka mentálně postiženého člověka

Po stránce emoční je mentálně postižený člověk vybaven menší schopností ovládat se v porovnání se zdravými jedinci jeho věku. Citová otevřenost souvisí s malou řídicí funkcí rozumu, kterým lze prožítky tlumit nebo dokonce přehodnocovat.

2.3.1.1 Specifika osobnosti mentální retardovaného důležitá pro pracovní výchovu a ergoterapii

Znalost specifík mentální retardace je důležitá pro učitele, vychovatele, instruktory, mistry odborného výcviku i pro ergoterapeuty především při volbě metod a organizace pracovní činnosti i materiálních prostředků.

Vnímání

Vnímání mentálně postiženého je zpomalené, omezené a nedostatečně diferencované, takže se nedokážou samostatně orientovat v postupu práce, analyzovat podmínky pro pracovní činnost a nacházet vhodná řešení. Omezenost pozorovací schopnosti a myšlenkové činnosti znemožňuje zobecňovat dílčí zkušenosti a z obecných poznatků pak vycházet při řešení konkrétních situací. MR například při hodnocení určitého objektu (materiálu, náradí, výrobku) nacházejí méně vlastností a znaků charakteristických pro daný objekt než jejich vrstevníci bez mentálního postižení. Velké problémy mají při srovnávání různých objektů a hledání shody a rozdílu. To velmi negativně ovlivňuje pojmotvorný proces u těchto jedinců. Zpravidla nedokážou samostatně odlišit podstatné a nepodstatné znaky pozorovaných objektů, což je charakteristické i pro zdravé děti školního věku.

Paměť a logické zapamatování

Jednou ze zvláštností mentálně retardovaných jsou poruchy ve vývoji paměti a zvláštnosti logického zapamatování. Převládá u nich paměť mechanická, zprostředkované způsoby zapamatování jsou pro ně méně dostupné pro opoždění jejich celkového vývoje, a tedy i vývoje paměti. V pracovní výchově to znamená, že je ztíženo využití minulé zkušenosti pro racionalizaci práce, volbu vhodných postupů, náradí, materiálu i pro předcházení úrazům. Zdravé dítě se zpravidla snadno orientuje v zadaném úkolu, je dříve či později schopno sestavit si plán jeho plnění. Mentálně postižené dítě začíná plnit úkol, není-li vedeno, bez předchozího plánu, bez přípravy. V praxi to znamená mnohonásobné opakování postupů práce a základních informací, soustavnou kontrolu, maximální pozornost aj.

Citová a volní oblast mentálně retardovaných

Odlišnosti existují i v citové a volní oblasti. City nebo častěji afekty převládají nad rozumovým řešením. Plnění zadaných úkolů znesnadňuje i narušený vztah k potížím a těžkostem, s nimiž se setkávají v průběhu činnosti. Vzniklé těžkosti nepřekonávají zvýšeným úsilím, ale od započaté činnosti snadno odcházejí, začínají plnit úkol jiný nebo přestávají pracovat. Kontrasty ve volních projevech jsou však výrazem nezralosti osobnosti, a proto s věkem, při vhodném speciálním působení, může dojít ke zlepšení volních vlastností, k rozvoji samostatnosti. Nezdár v práci, který zdravého jedince zpravidla vyprovokuje k vyššímu úsilí, vede u MR k poklesu výkonu, proto je důležité činnost dobře organizovat.

Reakce mentálně retardovaných na podněty a chování

Zvláštností části MR je trvalý neklid, těkavost, dráždivost, hyperaktivita označované souhrnně jako eretismus. Pro eretiky nejsou vhodné práce s nástroji, kterými si mohou sami ublížit nebo poranit druhé osoby. Při organizaci pracovní činnosti je nutné zajistit stálou kontrolu těchto jedinců. Problémem jsou i jedinci torpidní, hypoaktivní, neschopní se zaujmout pro cokoli. Učitel nebo vychovatel musí hledat možnosti jejich vhodné motivace, aktivizace.

Zvláštnosti tělesného vývoje mentálně retardovaných

Pro pracovní výchovu MR jsou důležité i zvláštnosti tělesného vývoje. Děti i mladiství bývají opožděni v růstu a ve hmotnosti těla, mívají menší objem hrudníku, slaběji vyvinuté svalstvo a zhoršenou motoriku rukou. To se projevuje v rychlejší unavitelnosti při práci, v narušení složitých pohybových činností. Pracovní činnost je proto nezbytné organizovat tak, aby se předcházelo možným negativním důsledkům a spojovat ji s tělesnou výchovou. Důležité v této souvislosti je zařazování přestávek, úprava pracovního prostředí, výběr vhodných činností podle individuálních zvláštností. Pomocí pracovní činnosti a tělesných cvičení však je možné tyto nedostatky korigovat, zvyšovat pracovní schopnost a celkovou tělesnou obratnost. Mezi mentálně postiženými se však setkáváme i s dětmi se sklonem k obezitě. U nich pracovní činnost může zpomalit nadměrné zvyšování hmotnosti.

Motorika, zvláště jemná motorika mentálně retardovaných

Základní význam pro vytváření pracovních dovedností MR mají zvláštnosti motoriky, zvláště jemné motoriky rukou. Poruchy pohybového rozvoje závisí na stupni postižení, na různých etiologických faktorech i sociálních vlivech. Mezi nejčastějšími zvláštnostmi bývají uváděny: motorická neobratnost, zaostávání v motorickém vývoji, zvláště pokud jde o jemnou motoriku, nesprávné držení těla, nejistá, disharmonická chůze, tzv. pohybová chudost nebo naopak nadměrná pohyblivost, nadměrné množství neúčelných pohybů, pohybové stereotypy a další. Při opakovaném procvičování dochází u MR ke zlepšení především v oblasti elementárních pohybů. Složitější pohyby se zkvalitňují velice pomalu a spolu s nimi je pomalý i proces zkvalitňování pohybových návyků. Dílčí pohyby a hmaty mentálně retardovaní nesnadno skládají v jediný komplexní pohyb, jenž je základem pohybového návyku. Ve všech etapách vytváření pohybových návyků se zdá být rozhodující zraková kontrola. Při kontrole vlastních pohybů nedovedou MR sledovat všechny potřebné parametry. Úspěch přenosu pohybových návyků je závislý na obtížnosti prováděných úkonů, na podmínkách, ve kterých nácvik pracovní činnosti probíhá i na

úrovni poskytnuté speciální pomoci. Speciální vedení spočívá např. v tom, že se snažíme ujasnit MR cíl každého nacvičovaného pohybového úkonu, okamžitě napravovat vzniklé chyby a nepřesnosti. Pro vytvoření pohybového návyku je důležité určité tempo práce. Mentálně retardovaní mají zpravidla tendenci plnit zadané pohybové úkoly pomalu, což na vytváření potřebného návyku působí často negativně. Velmi důležité je získat u mentálně postiženého o tyto aktivity zájem. Oni sami často nemají dostatečně silnou vůli, aby u práce setrvali a pohyby, hmaty opakovali tak dlouho, až pohybový návyk získají. Proto vedení učitele či vychovatele, volba vhodných pracovních námětů, motivace činnosti a všechny další stránky jejich práce hrají velkou roli. (Vodáková, 2003, s. 21-22)

2.3.2 Klasifikace mentální retardace

Nejčastěji se užívá klasifikace podle míry postižení vyjádřená IQ. Tato klasifikace je jako jediná přijata mezinárodně. Kritériem pro zařazení do jednotlivých stupňů mentálního postižení je naměřená úroveň rozumových schopností prostřednictvím standardizovaných psychologických testů.

- Lehká mentální retardace IQ 50 – 69
- Středně těžká mentální retardace IQ 35 – 49
- Těžká mentální retardace IQ 20 – 34
- Hluboká mentální retardace IQ 0 – 19

Mezi stanovenými stupni MR jsou plynulé přechody, hranice bývají málo vyznačené především proto, že postižení není rovnoměrné a stejně intenzivní v jednotlivých oblastech. Rozdíly u jedinců jsou výrazné i v rámci daného pásma. Je třeba rozlišovat, zda se rozumová úroveň jedince pohybuje v daném pásmu při horní, spodní hranici nebo při středu.

Podstatný není pouze stupeň mentální retardace, ale i mentální věk. Ten udává úroveň mentálních schopností, které odpovídají danému věku chronologickému(kalendářnímu). Mentální věk je u mentálně postiženého jedince vždy nižší než věk fyzický. (Švingalová, 2003, s.34)

2.3.3 Lehká mentální retardace

Lehce mentálně retardovaní většinou dosáhnou schopnosti užívat v každodenním životě účelně řeč, udržovat konverzaci a podrobit se klinickému rozhovoru, i když si mluvu osvojují opožděně.

Většina z nich také dosáhne úplné nezávislosti v osobní péči (jídlo, mytí, oblékání, hygienické návyky) a v praktických domácích dovednostech, i když je vývoj proti normě mnohem pomalejší.

Hlavní potíže se u nich obvykle projevují při teoretické práci ve škole. Mnozí postižení mají specifické problémy se čtením a psaním. Lehce retardovaným dětem velmi prospívá výchova a vzdělávání zaměřené na rozvíjení jejich dovedností a kompenzováním nedostatků.

Většinu jedinců na horní hranici lehké mentální retardace lze zaměstnat prací, která vyžaduje spíše praktické než teoretické schopnosti, včetně nekvalifikované nebo málo kvalifikované manuální práce.

V sociokulturním kontextu, kde se klade malý důraz na teoretické znalosti, nemusí lehký stupeň mentální retardace působit žádné vážnější problémy. Důsledky retardace se však projeví, pokud je postižený také značně emočně a sociálně nezralý, např. obtížně se přizpůsobuje kulturním tradicím, normám a očekáváním, není schopen vyrovnat se s požadavky manželství nebo výchovy dětí, nedokáže samostatně řešit problémy plynoucí z nezávislého života, jako je získání a udržení si odpovídajícího zaměstnání či jiného finančního zabezpečení, zajištění úrovně bydlení, zdravotní péče apod.

Obecně jsou behaviorální, emocionální a sociální potíže lehce mentálně retardovaných a z toho plynoucí potřeba léčby a podpory bližší těm, které mají jedinci s normální inteligencí než specifickým problémům středně a těžce retardovaných. Organická etiologie je zjišťována u narůstajícího počtu jedinců, u mnoha však příčiny dosud zůstávají neodhaleny.

U osob s lehkou mentální retardací se mohou v individuálně různé míře projevit i přidružené chorobné stavy, jako je autismus a další vývojové poruchy, epilepsie, poruchy chování nebo tělesné postižení. (Švarcová, 2006, s.33-34 podle MKN 1992)

2.3.4 Středně těžká mentální retardace

U jedinců zařazených do této kategorie je výrazně opožděn rozvoj chápání a užívání řeči a i jejich konečné schopnosti v této oblasti jsou omezené. Podobně je také opožděna a omezena schopnost starat se sám o sebe a zručnost. Také pokroky ve škole jsou limitované, ale někteří žáci se středně těžkou mentální retardací si při kvalifikovaném pedagogickém vedení osvojí základy čtení, psaní a počítání. Speciální vzdělávací programy mohou poskytnout postiženým příležitost k rozvíjení omezeného potenciálu a k získání základních vědomostí a dovedností.

V dospělosti jsou středně retardovaní obvykle schopni vykonávat jednoduchou manuální práci, jestliže jsou úkoly pečlivě strukturovány a jestliže je zajištěn odborný dohled. V dospělosti je zřídka možný úplně samostatný život. Zpravidla bývají plně mobilní a fyzicky aktivní a většina z nich prokazuje vývoj schopností k navazování kontaktu, ke komunikaci s druhými a podílí se na jednoduchých sociálních aktivitách.

V této skupině jsou obvykle podstatné rozdíly v povaze schopnosti. Někteří jedinci dosahují vyšší úrovně v dovednostech senzoricko-motorických než v úkonech závislých na verbálních schopnostech, zatímco jiní jsou značně neobratní, ale jsou schopni sociální interakce a komunikace. Úroveň rozvoje řeči je variabilní. Někteří postižení jsou schopni jednoduché konverzace, zatímco druzí se dokážou stěží domluvit o svých základních potřebách. Někteří se nenaučí mluvit nikdy, i když mohou porozumět jednoduchým verbálním instrukcím a mohou se naučit používat gestikulace a dalších forem nonverbální komunikace k částečnému kompenzování své neschopnosti dorozumět se řečí.

U většiny středně mentálně retardovaných lze zjistit organickou etiologii. U značné části je přítomen dětský autismus nebo jiné pervazivní vývojové poruchy, které velmi ovlivňují klinický obraz a způsob, jak s postiženým jednat. Většina postižených může chodit bez pomoci. Často se vyskytují tělesná postižení a neurologická onemocnění, zejména epilepsie. Někdy je možno zjistit různá psychiatrická onemocnění, avšak vzhledem k omezené verbální schopnosti pacienta je diagnóza obtížná a závisí na informacích od těch, kteří ho dobře znají. (Švarcová, 2006, s.34-35 podle MKN 1992)

2.3.5 Péče o osoby s mentálním postižením v ústavní péči

V případě, že se rodina o mentálně postiženého nemůže z jakéhokoli důvodu starat nebo o to nemá zájem, postižený je umístěn do ústavu sociální péče. Postoje společnosti k ústavům sociální péče v poslední době procházejí složitým vývojem. V médiích se často setkáváme s názory, že nejlepší bude tyto zařízení co nejrychleji zrušit. Ještě v předcházejících desetiletích byly názory naprosto opačné. Za standardní se považovalo, že člověk s vážnějším postižením patří do ústavního zařízení. Rodičům po narození takového dítěte to bylo doporučováno. Lidé, kteří se rozhodli, že své postižené dítě vychovají sami, byli považováni za blázny.

Zaměření služeb pro osoby s mentálním postižením odpovídalo převažujícímu přístupu společnosti k takovým lidem. Tradiční model vnímání problému:

- V běžné společnosti jsou lidé s mentálním postižením zranitelní vůči využívání a zneužívání jinými lidmi
- Lidé s mentálním postižením jsou nezodpovědní a promiskuitní. Budou-li mít možnost mít děti, bude více nezodpovědných a promiskuitních lidí
- Lidé s mentálním postižením jsou postižení z důvodu malformace centrální nervové soustavy, poruchy v biochemické přeměně, z důvodu genetické a chromosomální odchylky atd.
- Lidé s mentálním postižením mají ve schopnosti vzdělávat se běžnými vyučovacími metodami zvláštní deficity.
- Lidé s mentálním postižením potřebují zvláštní péči. V rodině jsou příčinou fyzické a duševní zátěže všech zúčastněných.

A jak bychom mohli „problém“ lidí s mentálním postižením definovat dnes? Mezi hlavní posuny ve vnímání problému je chápání mentálního postižení jako otázky jedinečného světa člověka a jeho blízkých. Současný model vnímání problému:

- Lidé s mentálním postižením jsou jedinci s vysoce individuálními potřebami
- V minulosti trpěli lidé s mentálním postižením segregací a seskupováním ve velkém
- Lidé s mentálním postižením trpěli ve společnosti bezmocností, nedostatkem autonomie a příležitostí k rozhodování
- Lidé s mentálním postižením jsou zvláště zranitelní ve schopnosti udržet si silné a prospěšné sociální vztahy
- Společnost přijímala lidi s mentálním postižením negativně a negativně hodnotila jejich společenský přínos

Úkolem pro ty, kdo plánují a řídí služby, je vytvářet takové formy, struktury a postupy, které jsou v souladu s uvedenými východisky. (Šiška, 2005, s. 18-20)

Není pochyb o tom, že ve srovnání s životem člověka v rodině a v obvyklém sociokulturním prostředí, ve většině případů život v ústavu škodí. To ale neznamená, že škodlivost ústavního života je pravidlem. V případech mentálně postižených jedinců, kdy

rodina selhává ve svých základních funkcích, kdy se setkáváme s jevy jako je zanedbávání, týrání, zneužívání. V těchto případech může být přesun do chráněného prostředí úlevou a únikem z krutých podmínek. Z vlastní praxe vím, že do této skupiny spadá vysoké procento mentálně postižených klientů v ústavech.

2.3.6 Popis organizace

Smyslem této kapitoly je poskytnout základní informace o diagnostickém ústavu sociální péče v Černovicích, ke kterému se vztahuje praktická část. Mentálně postižení klienti, na které se práce zaměřuje, v tomto zařízení žijí.

Základní charakteristika DÚSP Černovice

Diagnostický ústav sociální péče Černovice (dále již DÚSP) je umístěn v areálu památkově chráněného zámku v Černovicích. K objektu přiléhá památkově chráněný lesopark o rozloze cca 28 ha.

Ústav sociální péče byl v zámku zřízen roku 1962. V roce 1973 se stal ÚSP Černovice sídlem Krajského ústavu sociální péče pro děti a mládež, který zpočátku zahrnoval 6 ústavů a postupně do roku 1990 spravoval 13 ústavů pro mentálně postižené v Jihočeském kraji s celkovou kapacitou 1 193 lůžek. Po zrušení krajů a krajských organizací byl ústav od 1.1.1991 převeden pod MPSV jako diagnostický ústav pro mentálně postižené.

ÚSP Černovice byl od svého zřízení průkopníkem socializace mentálně postižených dětí a mládeže do společnosti, které bylo ve své době velice obtížné. Byl iniciátorem rozšíření výchovné práce v ústavech, zpracovatelem metodik výchovné práce, prosazoval zvyšování kvalifikace pracovníků v ústavní péči, prosazoval zaměstnávání klientů mimo ústav.

V roce 1988 byla při ÚSP Černovice v rámci experimentu zřízená první třída pomocné školy při ústavu a na základě tohoto experimentu došlo k průlomu ve vzdělávání do té doby nevzdělavatelných dětí a byla novelizována vyhláška MŠMT o vzdělávání ve speciálních školách.

V roce 1993 byla škola při ústavu rozšířena o speciální rodinnou školu a zařazena do sítě škol. Od 1. 9. 1996 byla Pomocná škola a Praktická škola v Černovicích zřízena MŠMT jako samostatný právní subjekt a aktivně se zapojila do vzdělávání dětí a mládeže v DÚSP Černovice. V roce 2001 byla zřizovatelská funkce školy převedena na kraj Vysočina a v roce 2006 byl změněn název na Základní škola speciální a Praktická škola Černovice.

Od roku 1991 dochází postupně k dalšímu a rychlejšímu posunu v humanizaci života dětí a mládeže v DÚSP Černovice. Rozsáhlými přístavbami areálu bez navyšování kapacity se značně zlepšily podmínky pro bydlení a život klientů.

V roce 1993 byl uveden do provozu specializovaný pavilon pro trvale ležící, v roce 1995 bylo dokončeno chráněné bydlení pro 16 – 18 klientů, v roce 1997 chráněné pracoviště a rehabilitační objekt, v roce 1998 nový stravovací provoz. Postupně jak byly tyto objekty dokončovány probíhala i rekonstrukce stávajících oddělení, která ještě není úplně ukončena.

Do správy DÚSP Černovice patří ještě rekreačně-rehabilitační zařízení Lhotka, které je 6 km od Černovic a rekreační zařízení u Lipenské přehrady. Tato zařízení jsou pronajímána především ústavům, speciálním školám, SPMP a dalším pro pobyty mentálně postižených. (<http://web.telecom.cz/dusp-cernovice/>)

Diagnostický ústav sociální péče v Černovicích má za úkol vytvářet náhradní rodinné prostředí pro děti, mládež a dospělé s mentálním postižením. Klienti jsou zde ubytováni v denním, týdenním a celoročním pobytu. Dále zařízení nabízí možnost 1-3 měsíčního diagnostického pobytu. Ten má za účel celkově posoudit aktuální stav klienta.

Kapacita zařízení

Kapacita zařízení je 172 míst. K 31.12. 2008 činil počet obyvatel 154, z toho 58 dětí ve věku do 18-ti let a 96 dospělých klientů – z toho 54 mužů a 42 žen.

Poskytovaný ucelený systém rehabilitace zahrnuje:

- Diferenciální diagnostiku
- Těsnou spolupráci s rodinou
- Náhradní domov s programem k dosažení co nejvyšší kvality života
- Facilitační programy - týmovou spolupráci, ucelenou rehabilitaci.
- Ošetrovatelskou péči.
- Základní školu speciální a Praktickou školu Černovice s výukou dle osnov pro přípravný stupeň pomocné školy, rehabilitační třídu, pomocnou a praktickou školu.
- Fyzioterapii, logopedii, ergoterapii, muzikoterapii, zdravotní tělesnou výchovu...

- Výuku, výcvik a samostatné bydlení v chráněných bytech s přípravou na vytváření domova, partnerské soužití, k začlenění do běžné společnosti.
- Profesní přípravu a zaměstnání v Chráněném pracovišti, v provozu ústavu, ve městě, u soukromých firem.
- Večerní školu
- Zájmovou činnost
- Kulturní a sportovní vyžití.
- Rekreační pobyty
- Ambulantní péči
- Poradenskou činnost
- Denní, týdenní, trvalé, diagnostické, přechodné, záchytné pobyty, ...
- Odlehčovací službu pro rodiny s klienty s mentálním postižením.
(<http://web.telecom.cz/dusp-cernovice/>)

3 Praktická část

3.1 Cíl praktické části

Cílem praktické části je prokázat prostřednictvím pozorování důležitost pracovní výchovy na rozvoj samostatnosti, sebeobslužných dovedností a návyků u mentálně postižených klientů v ústavu sociální péče.

3.2 Charakteristika zkoumané skupiny

Průzkum byl uskutečněn od ledna 2007 do prosince 2008 na výběrovém souboru 10 klientů žijících v diagnostickém ústavu sociální péče v Černovicích. Jedná se o skupinu mentálně postižených chlapců ve věku od 21 do 30 let. Přesný popis výběrového souboru byl graficky zpracován v níže uvedené tabulce č.1. Z důvodu zachování anonymity byla jména sledovaných klientů změněna.

Uvědomuji si, že můj soubor klientů není dostatečně velký, nelze tedy moje výsledky zobecňovat na jiná zařízení ani ústavy pro mentálně postižené, či jednotlivce s tímto typem postižení. Rovněž je mi jasné, že jeden rok je příliš krátká doba, aby se vliv pracovní výchovy mohl výrazně projevit. Výsledky průzkumu mohou ale přinést různé podněty k zamyšlení nad touto problematikou.

Tabulka č.1: Výběrový vzorek

Jméno	Věk	Diagnóza
Adam	26	Lehká až středně těžká mentální retardace
Bedřich	30	Lehká mentální retardace, hyperkinetický syndrom, poruchy chování, epilepsie
Ctirad	26	Lehká až střední mentální retardace, DMO - hemiparetická forma, epilepsie poruchy chování
Daniel	26	Lehká mentální retardace
Evžen	24	Středně těžká mentální retardace na základě chromozomální aberace (trisomie 21 chromosomu) - Downův syndrom.
František	21	Středně těžká mentální retardace
Gustav	22	Středně těžká mentální retardace
Hynek	23	Lehká až středně těžká mentální retardace, dyslálie
Ivan	25	Lehká až středně těžká mentální retardace
Jindřich	24	Lehká mentální retardace, rozštěp patra a s tím spojená vada řeči

3.3 Použité metody

V průzkumu byly použity tyto metody:

- **Pozorování** - Pozorování lze v pedagogické praxi využít během celého výchovně vzdělávacího procesu, jak školního, tak i mimoškolního. Cenné informace poskytuje pozorování v přirozených podmínkách a při přirozených činnostech, zejména při učení a při hře.

Předmětem pozorování mohou být:

- Neverbální projevy – aktivita, motorické projevy, gestikulace, mimika, celkový vzhled, vnější upravenost a čistota, apod.
- Verbální projevy – obsahové a formální charakteristiky řeči, vady řeči, četnost a charakter verbalizace, apod.,

Někdy se dále rozlišují:

- Sociální projevy – navazování kontaktu, zájem o sociální okolí, reakce na druhé lidi, schopnost kooperace, dominantní či submisivní chování, apod.,
- Citové projevy – živost a intenzita reakcí, převládající nálada, emoční stabilita či nevyrovnanost, atd. (Švingalová, 2004, s.26)

Pozorování spočívá v záměrném a systematickém pozorování jedince s předem stanoveným cílem. Probíhá zaměřeně, za pevně stanovených podmínek. Může mít formu přímou či nepřímou, zúčastněnou nebo nezúčastněnou. (Fischer, Škoda, 2008, s. 28)

- **Hodnotící škály** – sloužili k posouzení úrovně dovedností a schopností, na které byl průzkum zaměřen. Pomocí těchto škál byly zaznamenány výsledky pozorování v období od ledna 2007 do prosince 2008. Při porovnávání získaných hodnot bylo možné posoudit vliv pracovní výchovy na samostatnost, úroveň sebeobslužných dovedností, vytváření návyků u pozorovaných klientů. Hodnotící škály sloužily zároveň jako záznamové archy (viz. přílohy).
- **Studium spisové dokumentace** – zde byly získány základní informace týkající se osobní anamnézy. Pomocí této metody lze získat obvykle údaje tzv. tvrdá data, která mívají vysokou míru objektivity. Z důvodu nutnosti dodržení zákona o ochraně osobních dat, nejsou uvedeny žádné údaje, pomocí nichž by se mohl popisovaný jedinec identifikovat.

3.4 Stanovené předpoklady

Na základě literárních pramenů, viz. výše, a na základě vlastních zkušeností lze předpokládat, že:

1. Pracovní výchova u mentálně postižených rozvíjí jejich samostatnost.

- Ověřováno pomocí pozorování a hodnotící škály zaměřené na samostatnost (příloha č. 1).

2. Pracovní výchova u mentálně postižených rozvíjí dovednosti v oblasti sebeobsluhy.

- Ověřováno pomocí pozorování a hodnotící škály zaměřené na rozvoj sebeobslužných dovedností (příloha č. 2).

3. Pracovní výchova u mentálně postižených vede k vytvoření potřebných návyků.

- Ověřováno pomocí pozorování a hodnotící škály zaměřené na potřebné návyky (příloha č. 3).

3.5 Vlastní šetření

Pracuji jako vychovatelka v DÚSP v Černovicích v na oddělení chlapců ve věku od 15 do 30 let, jejich mentální úroveň se pohybuje mezi lehkou až střední mentální retardací. Moje práce v rodinné buňce mi umožnila zabývat se všemi klienty uvedenými v praktické části a pozorovat je při společné i při individuální činnosti. Pozorovala jsem je při pracovní výchově, která probíhá na oddělení.

Pozorování mentálně postižených osob se v období od ledna 2007 do prosince 2008 zaměřilo na následující oblasti:

- Hodnocení samostatnosti
- Hodnocení sebeobslužných dovedností
- Hodnocení úrovně návyků

Při vyhodnocování výsledků v záznamových arších byla bodovací škála nastavena:

- Ano – 2 body
- S dopomocí (částečně) – 1 bod
- Ne – 0 bodů

Při vyhodnocování výsledků pozorování v jednotlivých oblastech byly hodnoty zaznamenány do tabulek a následně promítnuty do grafů.

3.5.1 Pracovní výchova ve vybrané skupině

Pracovní výchova v rodinné buňce, ve které sledovaní jedinci žijí, se zaměřuje především na činnosti související se sebeobsluhou, hygienickými návyky. Cílem je co největší osamostatnění mentálně postižených. Na našem oddělení se snažíme všechny činnosti vykonávat jako doma v rodině. Obýváme domek, kde máme kuchyň, obývací, ložnice chlapců, prostě vše co k tomu patří. Společně jíme v jídelně, chlapci prostírají stůl a po jídle uklízí kuchyňku. V rámci pracovní výchovy probíhá vaření večerů 1x za 14 dní. Jinak si jídlo nosíme z velké ústavní kuchyně. V posledním roce se zavedlo také vaření snídaní na skupině. Všechny prostory si uklízíme sami, pereme prádlo a žehlíme. Vykonávání těchto činností chlapcům umožní seznámit se s nimi, nemělo by smysl pouze o nich vyprávět. Myslím, že vlastní příklad je tou nejlepší metodou. Pro klienta je daleko snazší přijmout fakt, že je nutné umýt toaletu, když ví, že vychovatelka ji také myje.

V dopoledních hodinách někteří chlapci navštěvují pomocnou školu, ostatní pracují na chráněném pracovišti. Odpoledne po návratu ze školy a práce mají chlapci čas na různé zájmy.

Pracovní výchova na skupině obsahuje tyto činnosti:

- Péče o prádlo – skládání prádla, udržování ošacení a obuvi v čistotě, ruční praní, praní v pračce, žehlení, drobné opravy (přišívání knoflíků, zašívání).
- Kuchyňské činnosti – stolování, prostírání, úklid kuchyně, mytí nádobí v ruce i v myčce.
- Příprava pokrmů – pomocné práce při vaření, používání spotřebičů, příprava jednoduchých i složitějších pokrmů.
- Úklidové činnosti – udržování pořádku v osobních věcech, zametání, vytírání, utírání prachu, luxování, čištění WC, úklid koupelny.
- Péče o osobní hygienu, oblékání.
- Péče o květiny, úklid prostranství před domkem.

- Tvořivé činnosti – práce s rozličnými materiály, výroba dárkových předmětů, dekorací – malování, decoupage, aranžování....

3.5.2 Hodnocení jednotlivých dovedností

3.5.2.1 Adam

Rok narození: 1983

Diagnóza: lehká až středně těžká mentální retardace

Adam žije v našem ústavu od ranného dětství v celoročním pobytu. O prázdninách navštěvoval otce, který jej bohužel využíval jako levnou pracovní sílu. Chlapec se z domova vždy vrátil zanedbaný, pohublý. V současné době už návštěvy u otce odmítá. V posledním roce se podařilo obnovit kontakt s matkou. Adam u ní už byl i na pár dní na návštěvě, odkud přijel spokojený. Chlapec je vděčný za každý kontakt ze světa mimo ústav, ale doma je u nás.

Po dokončení praktické školy Adam začal chodit na chráněné pracoviště. Podle jeho vlastních slov se mu tam líbí. Pokud onemocní, už se nemůže dočkat, až se zase vrátí do práce. Adam je manuálně zručný, dokáže některé činnosti vykonávat samostatně. Na jeho výsledky je spolehnutí. Zvládá například práci s křovinořezem.

Školní dovednosti Adam zvládal s obtížemi. Čte dobře, píše s chybami. Zná dobře peníze, ale při větším nákupu má problém spočítat, kolik dostane zpět. Orientace v prostoru je i čase dobrá, umí hodiny.

Pro svou veselou a vstřícnou povahu je Adam velice oblíbený mezi ostatními chlapci. Rád se zapojuje do veškerého dění v ústavu. Je to aktivní, živý chlapec, který potřebuje být neustále v pohybu. Pokud nemá Adam dostatek příležitostí k „vybití“, je potom hlučný a divoký až neklidný. Jeho největší zálibou jsou veškeré sportovní aktivity, ve kterých je poměrně úspěšný. Nejlépe se mu daří ve stolním tenise. Zúčastňuje se různých speciálních olympiád.

Adam potřebuje podporu v ujištění vlastního názoru, často ustupuje druhým i když to není nutné. Velmi kladně chlapec reaguje na pochvalu, povzbuzení. Rád pomáhá vychovatelům, děvčatům, mladším dětem.

Hodnocení samostatnosti

Začátek pozorování:

Adam bez obtíží zvládne jednoduchou obchůzku, vyřídí vzkaz. Je na něj spolehnutí i při složitějších obchůzkách (přinést várnice z kuchyně, dodržet určitý postup, dát pozor, aby

se něco nerozbilo). Poradí si s běžným telefonickým hovorem. Do práce se Adam ráno chystá sám, hlídá si čas odchodu.

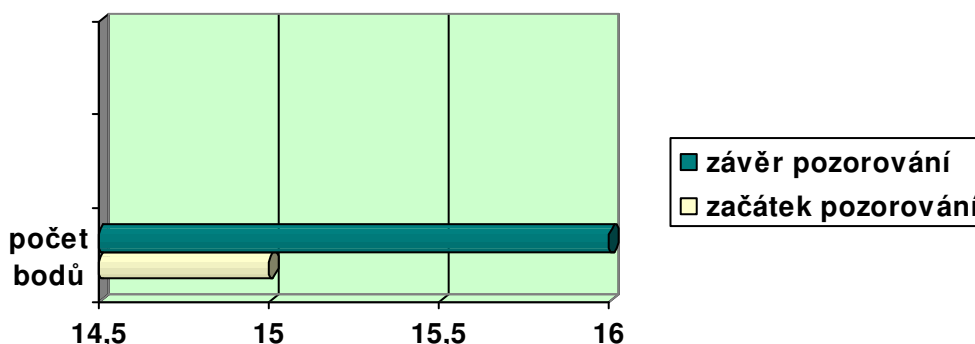
Závěr pozorování:

Protože je Adam aktivní chlapec a hledá si nějaké uplatnění, přijal možnost pravidelného úkolu. Samostatně pečuje o dětské pískoviště, které má na starosti. Na noc se přikrývá a ráno je třeba jej opět odkrýt.

Tabulka č. 2: Hodnocení samostatnosti chlapce A

	Ano 2body	S dopomocí 1 bod	Ne 0 bodů	Počet bodů celkem
Začátek průzkumu	7	1	0	15
Konec průzkumu	8	0	0	16

Graf č.1: Hodnocení samostatnosti



Hodnocení sebeobslužných dovedností

Začátek pozorování:

Na pořádek v osobních věcech příliš nedbá, ale po upozornění vše napraví. Oblečení a obuv udržuje v čistotě. Drobné prádlo si umí přeprat i pověsit. Učí se základy praní prádla v pračce. Umí si vyžehlit oblečení, kromě košile. Při drobném šití potřebuje pomoc vychovatele.

Stůl prostřít umí. Úklid, kuchyňské práce a podobné činnosti vykonává bez obtíží. Rád se zapojí do vaření na oddělení. S pomocí vychovatele připraví jednoduchý pokrm. Čaj nebo kávu si uvaří. Jídlo si nandá s dopomocí.

Květiny zalévá správně. Úklidové práce chlapci nečiní obtíže.

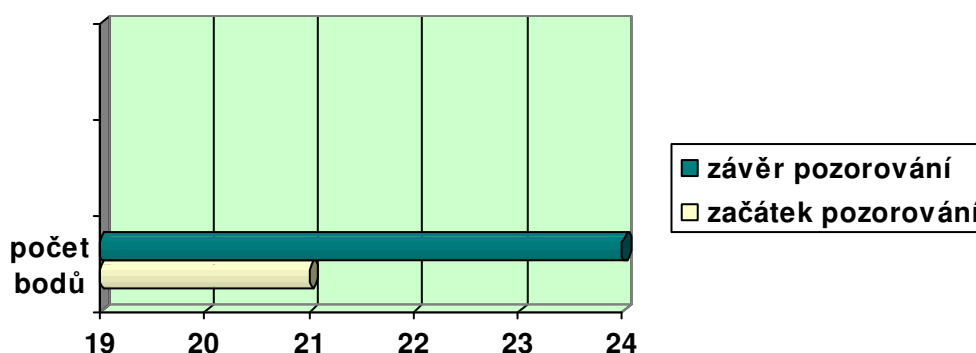
Závěr pozorování:

V praktických činnostech se Adam rychle učí, dokáže sám uvažovat, navrhnout případné řešení. Největší posun v sebeobslužných činnostech u Adama nastal v oblasti přípravy pokrmů. Po zavedení vaření snídaní na rodinných buňkách tuto změnu chlapec brzy akceptoval. Rád si vybere snídani, pomáhá s přípravami. Často se zapojuje do vaření na skupině a zdokonalil se v kuchyňských dovednostech. Také si už Adam tróufne samostatně vyžehlit své oblečení .

Tabulka č. 3: Hodnocení sebeobslužných dovedností chlapce A

	Ano 2body	S dopomocí 1 bod	Ne 0 bodů	Počet bodů celkem
Začátek průzkumu	7	7	0	21
Konec průzkumu	10	4	0	24

Graf č. 2: Hodnocení sebeobslužných dovedností



Hodnocení úrovně návyků

Začátek pozorování:

O svůj vzhled Adam zájem jeví málo, jde mu spíše o praktičnost. Obléká se přiměřeně počasí i činností. Ranní vstávání nečiní chlapci obtíže, spoléhá ale na vychovatele, že jej případně vzbudí. Osobní hygienu dodržuje. U sedavého zaměstnání v dílně má Adam problém vydržet, raději pracuje venku. Pravidla přijme a respektuje. K odpovědně vykonané práci je někdy zapotřebí vedení.

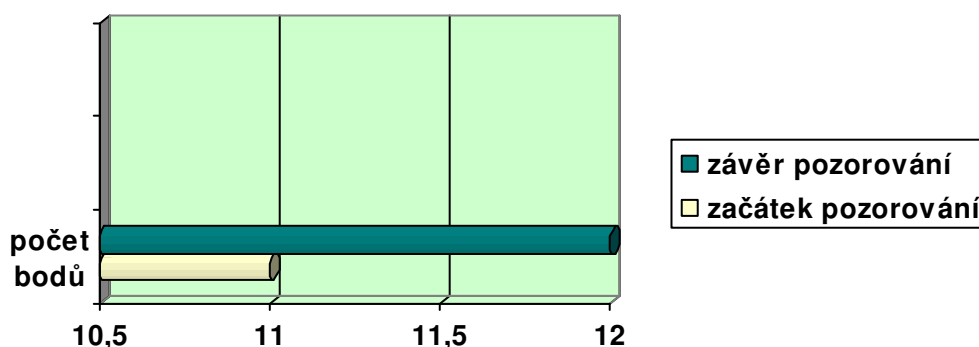
Závěr pozorování:

Adam si našel děvče a pravděpodobně z tohoto důvodu změnil postoj v péči o svůj vzhled.

Tabulka č. 4: Hodnocení úrovně návyků chlapce A

	Ano 2body	S dopomocí 1 bod	Ne 0 bodů	Počet bodů celkem
Začátek průzkumu	4	3	0	11
Konec průzkumu	5	2	0	12

Graf č. 3: Hodnocení úrovně návyků



3.5.2.2 Bedřich

Rok narození: 1979

Diagnóza: lehká mentální retardace, hyperkinetický syndrom, poruchy chování, epilepsie

Ve dvou letech byl Bedřich umístěn do dětského domova. Do ústavu v Černovicích přišel v roce 1998. Zvykal si zde s obtížemi. Svůj pobyt v zařízení stále odmítá, nemá však kam jít. Rodiče nejeví jakýkoliv zájem.

Po dokončení praktické školy navštěvuje Bedřich chráněné pracoviště. Nejraději pracuje venku, seče křovinořezem, vykonává zednické pomocné práce. Chlapec je manuálně zručný, pokud ho práce ale nebaví, odbude ji.

Jeho řeč je srozumitelná, halasná často používá vulgární a sprostá slova. Ovládá psaní, čtení, zná hodiny a má pojem o čase, dobře se orientuje v okolí. Manipulace s penězi mu nečiní problémy, ale hospodařit s nimi neumí. Většinou je utratí za cigarety. Jeho závislost na cigaretách je častou příčinou různých konfliktů, nejvíce však komplikuje chlapcovu finanční situaci. Při volných vycházkách navazuje kontakty s mládeží z učiliště, našel si mezi nimi už několikrát děvče. Tyto známosti však netrvaly dlouho.

Bedřich má problémy s řešením jednoduchých sociálních situací. Jeho vystupování je velmi sebejisté, až arogantní. Při napomenutí má snahu odmlouvat, bývá i drzý. Je třeba

jeho projevy usměrňovat. Obtížně dodržuje sliby, poté odmítá přijmout zodpovědnost. Často si vynucuje splnění požadavků vydíráním, vztekacími scénami, rozbíjením věcí. Motivace chlapce je velice obtížná. Na pochvalu příliš nedá, reaguje pouze na výrazné zážitky jako hudební vystoupení, výlet, peněžní odměnu.

Jeho největší zálibou Bedřicha je hudba. Rád sólově vystupuje a zpívá před kamarády. Hraje na kytaru přes zesilovač – čím větší hluk – tím je to pro něho kvalitnější muzika. Na sportovní aktivity je také nadaný, bohužel se jim vyhýbá. Je nutné ho k tomu přesvědčovat, později má radost z výsledku. V televizi sleduje nejraději hudební programy. V kolektivu chce stále prosazovat jen své názory, pokud není po jeho dochází ke konfliktu. Mezi ostatními chlapci není příliš oblíbený, blízkého kamaráda nemá.

Před dvěma roky byl chlapec přerazen na chráněné bydlení. Jeho potíže se ale ještě zhoršily, mezi ostatní klienty tam nezapadl. Volnější režim mu paradoxně činil obtíže. Vrátil se tedy zpět na naše oddělení.

Hodnocení samostatnosti

Začátek pozorování:

Do práce se Bedřich umí přichystat sám, je ale nutný dohled stejně jako na jeho odchod do práce. Chlapec si klidně znova lehne do postele, nebo jen tak sedí a kouká do prázdna.

Jednoduché i složitější pochůzky, vyřízení vzkazu zvládá Bedřich dobře, občas je problém s jeho nespolehlivostí. Někde se třeba zapovídá a zapomene, co měl udělat nebo ztratí pojem o čase. Telefonické hovory nečiní Bedřichovy obtíže, umí telefonovat i z automatu. Samostatnou výpomoc chlapec nevykonává, nezajímají jej činnosti, ze kterých nemá užitek. Vyjádření názoru či nějaké rozhodnutí nečiní Bedřichovi problémy.

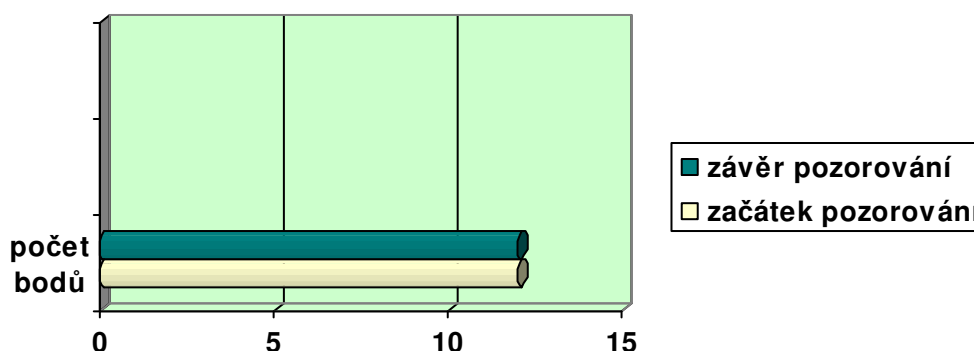
Závěr pozorování:

V oblasti samostatnosti nebylo u chlapce pozorováno žádné zlepšení.

Tabulka č. 5: Hodnocení samostatnosti chlapce B

	Ano 2body	S dopomocí 1 bod	Ne 0 bodů	Počet bodů celkem
Začátek průzkumu	5	2	1	12
Konec průzkumu	5	2	1	12

Graf č. 4: Hodnocení samostatnosti



Hodnocení sebeobslužných dovedností

Začátek pozorování:

Pořádek v osobních věcech Bedřich neudrží. Dohled je nutný rovněž v péči o ošacení a obuv. Chlapec nerozlišuje čisté a špinavé prádlo. Nerozvazuje boty při obouvání, sešlapuje je a tím je velice brzo zničí. Ruční praní ovládá, dopomoc je potřeba při praní v pračce. Žehlení prádla celkem ovládá. Knoflík přišije, při drobném zašívání potřebuje pomoc.

Stolování mu nedělá problémy, sám se obslouží. Možnost výběru snídaně uvítal. Rád vaří, odmítá ale kuchyňské práce. V oblasti přípravy pokrmů je Bedřich velice šikovný, ve výsledcích je znát jeho záliba v této činnosti. Veškeré jeho pracovní činnosti musí být pod stálou kontrolou vychovatele, jinak je neprovede zodpovědně. Alergický je na úklid WC. Úklidové práce ovládá, výsledky práce ale často neodpovídají schopnostem chlapce.

Závěr pozorování:

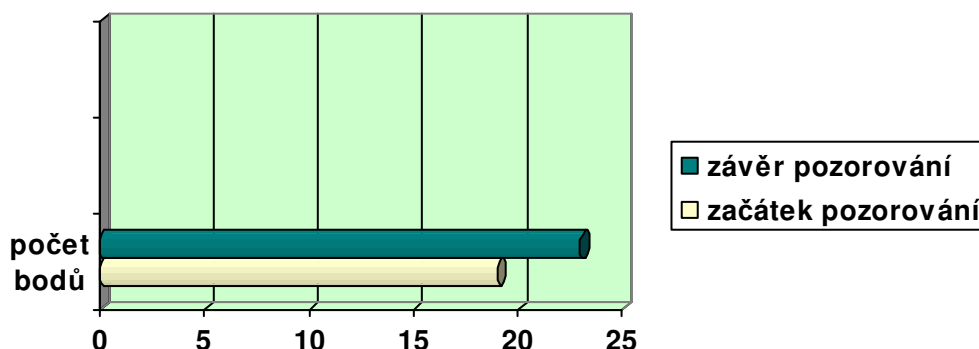
Výrazné pozitivní výsledky byly zaznamenány v oblasti přípravy pokrmů. Zde se opět jedná o souvislost přípravou snídaní na oddělení. Bedřich je schopen samostatně připravit snídani i pro ostatní chlapce. Rovněž se zdokonalil v přípravě složitějších pokrmů, za menší asistence například upeče moučník.

Výsledky práce bohužel nadále neodpovídají schopnostem chlapce. Velice záleží na jeho momentálním rozpoložení. Jeho časté afekty a konflikty s klienty i vychovateli jej brzdí v rozvoji.

Tabulka č. 6: Hodnocení sebeobslužných dovedností chlapce B

	Ano 2body	S dopomocí 1 bod	Ne 0 bodů	Počet bodů celkem
Začátek průzkumu	7	5	2	19
Konec průzkumu	9	5	0	23

Graf č. 5: Hodnocení sebeobslužných dovedností



Hodnocení úrovně návyků

Začátek pozorování:

Svůj zevnějšek Bedřich udržuje, nerad se převléká. Často nosí do práce nové oblečení, které tím zničí. Na dodržování hygieny je zapotřebí dohlédnout. Ranní vstávání je velkým problémem. Bedřich odmítá přijmout zodpovědnost za to, jestli přijde do práce pozdě. Často i po opakovaném vzbuzení vychovatelem nevstane.

U zadaného úkolu většinou vytrvá, záleží jestli jej činnost baví. S respektováním pravidel má Bedřich problém.

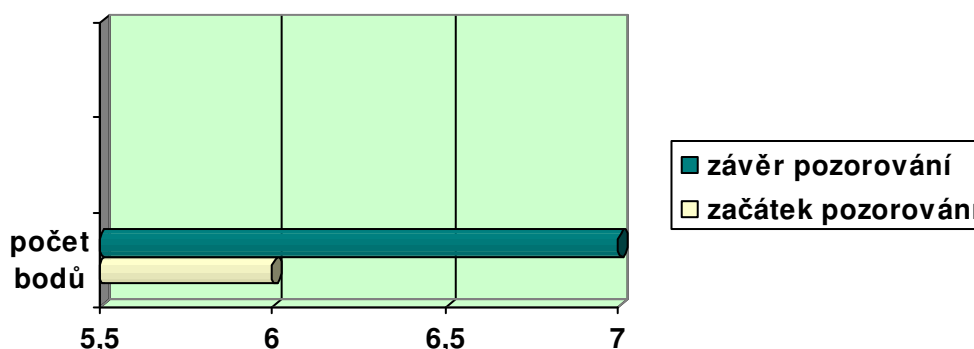
Závěr pozorování:

K určitému zlepšení došlo v oblékání chlapce. Do práce chodí v montérkách a ne v novém oblečení. Výsledky jsou bohužel ale závislé na dohledu vychovatele.

Tabulka č. 7: Hodnocení úrovně návyků chlapce B

	Ano 2body	S dopomocí 1 bod	Ne 0 bodů	Počet bodů celkem
Začátek průzkumu	1	4	2	6
Konec průzkumu	1	5	1	7

Graf č. 6: Hodnocení úrovně návyků



3.5.2.3 Ctírad

Rok narození: 1983

Diagnóza: DMO – hemiparetická forma, epilepsie, lehká až střední mentální retardace, poruchy chování

Ctírad je v našem zařízení umístěn od 5 let. Jeho pobyt je celoroční. Dříve si pro chlapce matka jezdila, trávil doma víkendy, prázdniny. V současné době zájem matky výrazně ochladl, do rodiny se podívá tak 2x ročně. Ctírad se touto skutečností velice trápí. Situaci neulehčuje fakt, že matka chlapci několikrát slíbila návštěvu nebo cestu domů a slib následně nedodržela.

Ve škole Ctírad zvládl základy trivia. Orientace v čase a prostoru je bez obtíží, hodiny zná. Manipulaci s penězi ovládá, je schopen i složitějšího nákupu např. oblečení. V hospodaření s penězi potřebuje pomoc.

Ctírad je v současné době zařazen na chráněné pracoviště v našem ústavu. Raději však zůstává na oddělení. Výsledky práce velice často neodpovídají jeho schopnostem, také má sklony vyhýbat se povinnostem. Ctírad je silně náladový, často řešíme obtíže výchovného rázu (lhaní, podvádění, nedochvilnost, nedodržení slibu). Veškeré tyto problémy nejspíše pramení z neuspokojivé situace, ve které se chlapec nachází. Sebevědomí chlapce je na nízké úrovni, navenek ale ze sebe dělá hrdinu. Motivace chlapce je velice obtížná. Jsou dny, kdy je dobře naladěný, rád si popovídá, spolupracuje, je vděčný za pochvalu. Jindy jej nic nezajímá.

Další obtíže způsobuje Ctíradova závislost na cigaretách. Utratí za ně hodně peněz, které mu pak scházejí na jiné věci.

Ve volném čase se Ctírad věnuje sportu, ve kterém dosahuje vzhledem ke svému postižení dobré výsledky. Rád také hraje hry na PC, poslouchá hudbu. Mezi ostatními

klienty je celkem oblíbený, rád se účastní společných akcí. Není lakomý, rád se podělí o cokoli s kamarády.

Hodnocení samostatnosti

Začátek pozorování:

Do práce se vypravuje sám. Rovněž si hlídá, kdy má jít rehabilitační cvičení. Někdy je nutné připomenout, že už je čas odchodu do práce.

Ctirad bez obtíží zvládá jednoduché i složitější pochůzky, vyřídí vzkaz. Telefonický hovor chlapci také nečiní obtíže. Samostatně pomoc někdy nabídne, nelze však spoléhat na každodenní vykonávání. Rozhodování chlapec zvládá, někdy má obavy vyjádřit svůj názor.

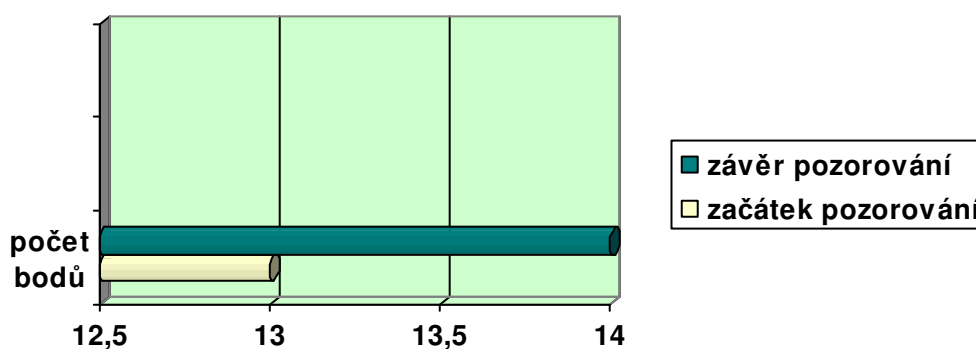
Závěr pozorování:

Přijal nabídku výpomoci na péči o pískoviště pro menší děti, není však na něj 100% spolehnutí.

Tabulka č. 8: Hodnocení samostatnosti chlapce C

	Ano 2body	S dopomocí 1 bod	Ne 0 bodů	Počet bodů celkem
Začátek průzkumu	6	1	1	13
Konec průzkumu	6	2	0	14

Graf č. 7: Hodnocení samostatnosti



Hodnocení sebeobslužných dovedností

Začátek pozorování:

V osobních věcech neudrží pořádek, skládá pohromadě čisté i špinavé prádlo. Ruční praní ovládá, praní v pračce s asistencí vychovatele. Žehlení chlapci jde dobře. Ve

většině sebeobslužných činností je Ctirad samostatný. Je manuálně zručný, dobře zvládá úklidové činnosti, kuchyňské práce. Výsledky jsou závislé na momentálním rozpoložení chlapce. S dopomocí zvládne připravit jednoduché jídlo, sám si uvaří čaj nebo kávu. Výběr snídani přijal bez obtíží.

Závěr pozorování:

Částečně se zlepšil přístup k péči o ošacení a obuv, je však stále nutný dohled vychovatele. Učí se třídit prádlo a obsluhovat pračku.

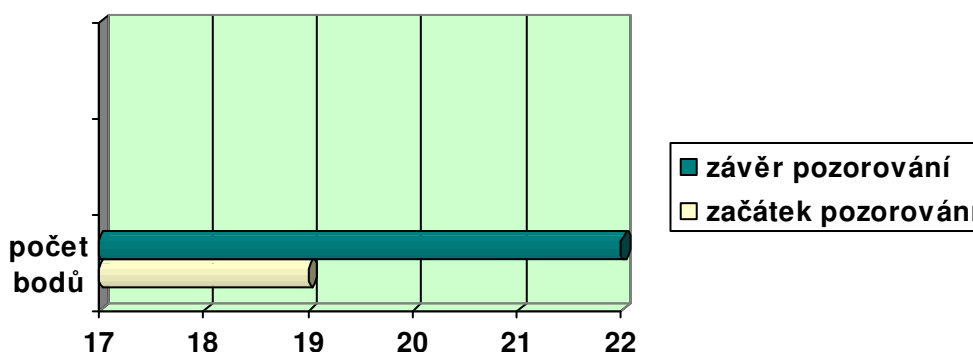
K dalšímu posunu došlo v rámci stolování a přípravy pokrmů. Sám si nandá jídlo na talíř, pomůže připravit snídani. Za asistence vychovatele připraví moučník nebo složitější jídlo.

Výsledky činností u Ctirada stále neodpovídají jeho schopnostem. Vše je závislé na náladě, která se velmi rychle dokáže změnit.

Tabulka č. 9: Hodnocení sebeobslužných dovedností chlapce C

	Ano 2body	S dopomocí 1 bod	Ne 0 bodů	Počet bodů celkem
Začátek průzkumu	7	5	2	19
Konec průzkumu	9	4	1	22

Graf č. 8: Hodnocení sebeobslužných dovedností



Hodnocení úrovně návyků

Začátek pozorování:

Při ranním vstávání většinou spoléhá na vychovatele, umí se vzbudit sám pomocí rádia. Jinak mu vstávání nečiní obtíže. S přiměřeným oblékáním má Ctirad problémy, ne však proto, že by nevěděl, jak je to správně. Jde spíš o budování jakési image. Často tedy

chodí v chladném počasí nahý pod bundou a v létě navlečený. O svůj vzhled sice navenek pečuje, má však obtíže s dodržováním osobní hygieny. Chce se líbit děvčatům, nevadí mu ale, že páchne.

U zadaného úkolu někdy nevydrží a nenápadně se vytratí. Celkově se práci vyhýbá. S dodržováním pravidel má Ctirad problém. Práci někdy vykoná odpovědně s výbornými výsledky, jindy ji odbude.

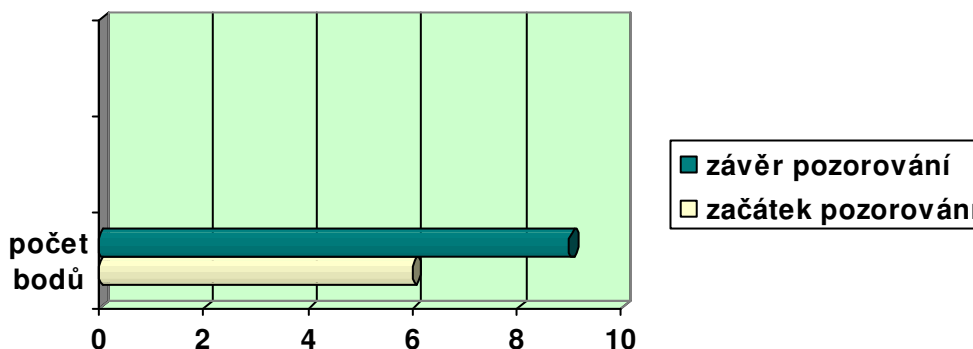
Závěr pozorování:

Vzhledem k vedení vychovatelů k samostatnému vstávání, Ctirad vstává pomocí radiového budíku. Částečně se u chlapce zlepšil přístup k oblékání.

Tabulka č. 10: Hodnocení úrovně návyků chlapce C

	Ano 2body	S dopomocí 1 bod	Ne 0 bodů	Počet bodů celkem
Začátek průzkumu	1	5	1	6
Konec průzkumu	2	5	0	9

Graf č. 9: Hodnocení úrovně návyků



3.5.2.4 Daniel

Rok narození: 1983

Diagnóza: lehká mentální retardace

Daniel je v ústavu umístěn na týdenní pobyt od 7 let. Jeho rodiče si jej odvázejí domů na víkendy a prázdniny. Rodina sice poskytuje chlapci vše nezbytné, o vhodném zázemí se však hovořit nedá. Otec chlapce je alkoholik, který má násilnické sklony. Daniel by raději

zůstal v ústavu trvale, nedokáže se však otci postavit. Jelikož je chlapec svéprávný, musí takové rozhodnutí učinit sám.

Po ukončení praktické školy Daniel navštěvuje chráněné pracoviště. Do práce chodí rád, chce být užitečný. Ve škole Daniel zvládl základy trivia, které se sám snaží udržovat navštěvováním odpolední školy. Orientace v čase a prostoru chlapci nečiní obtíže. Peníze a bankovky pozná, zvládne menší nákup. Se spočítáním, kolik dostane zpátky peněz, má problém.

Mluví hlasitě s vadou řeči, často uděluje ostatním chlapcům různé rady. Mezi ostatními klienty příliš oblíbený není. Má však respekt, protože všichni vědí, co se stane, když se pořádně rozčílí. Daniel má velký problém se sebeovládáním a občas ho popadne agresivní záchvat, kdy napadne někoho v okolí.

V naplnění volného času se Daniel spoléhá na vychovatele, říká: „co budeme dělat?“. Nebo požaduje nějakou práci, protože prý člověk na sebe musí být přísný a nezahálet.

Hodnocení samostatnosti

Začátek pozorování:

Do práce se připravuje samostatně, hlídá si čas odchodu. Jednoduché i složitější pochůzky zvládá Daniel bez obtíží. Vzkaz dokáže vyřídit správně. Umí telefonovat. Samostatně se zapojuje do úklidu areálu zařízení (zametání listí pod stromy, prohrnování sněhu). Obtíže chlapci činí samostatné rozhodování. Problém má také o něco požádat. Očekává, že okolí samo uhodne, co potřebuje.

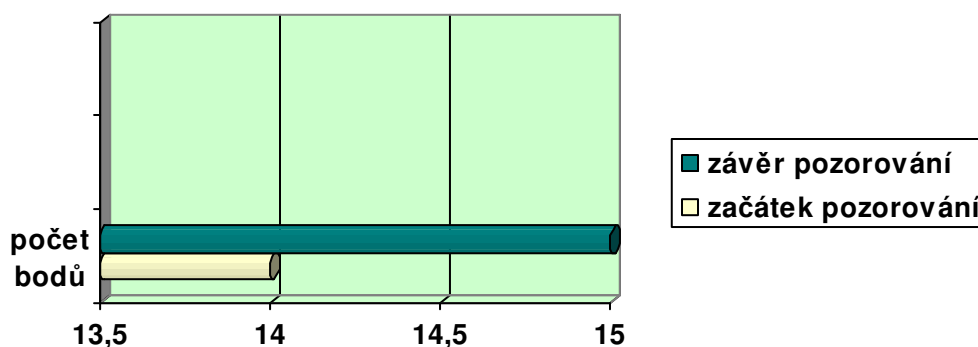
Závěr pozorování:

Daniel má stále potíže s rozhodováním. Projevilo se to například při výběru snídaně. Chlapec očekává, že někdo rozhodne za něj. Z počátku prakticky výběr odmítal. V této oblasti došlo k určitým pozitivním změnám. Chlapec pochopil, že je to pro něj vlastně výhoda. Učí se tím rozhodovat, tato dovednost se mu může hodit.

Tabulka č. 11: Hodnocení samostatnosti D

	Ano 2body	S dopomocí 1 bod	Ne 0 bodů	Počet bodů celkem
Začátek průzkumu	7	0	1	14
Konec průzkumu	7	1	0	15

Graf č. 10: Hodnocení samostatnosti



Hodnocení sebeobslužných dovedností

Začátek pozorování:

Chlapec je pořádný, pečuje o své ošacení i obuv. Drobné prádlo si přepere i pověsí. Praní v pračce a žehlení se učí. Knoflík si přišije, při zašívání ošacení potřebuje pomoc. Úklidové činnosti Danielovi nečiní obtíže. V přípravě pokrmů zvládne jednoduché jídlo s pomocí vychovatele. Uvaří si kávu nebo čaj.

Závěr pozorování:

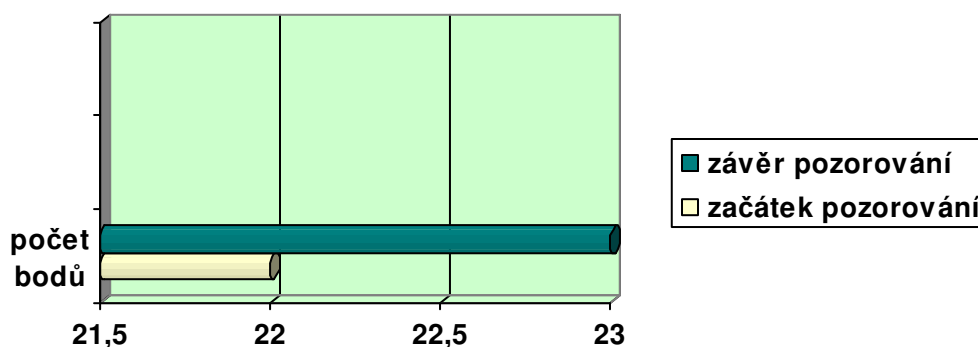
Daniel velice obtížně přijímá jakékoli změny. Některé činnosti vykonává stereotypně a odmítá přijmout nový, lepší postup. Například nádobí raději myje v ruce, přestože může využít myčku.

K mírnému zlepšení došlo v přípravě pokrmů. Daniel by zvládl udělat sám třeba topinky nebo uvařit pudink.

Tabulka č. 12: Hodnocení sebeobslužných dovedností chlapce D

	Ano 2body	S dopomocí 1 bod	Ne 0 bodů	Počet bodů celkem
Začátek průzkumu	8	6	0	22
Konec průzkumu	9	5	0	23

Graf č. 11: Hodnocení sebeobslužných dovedností



Hodnocení úrovně návyků

Začátek pozorování:

Daniel se obléká přiměřeně počasí i činnosti. O svůj vzhled dbá částečně. Občas je nutná připomínka, že má třeba špinavé tričko apod.. Osobní hygienu dodržuje. Ráno se budí velmi časně a sám, čeká až vstanou ostatní. Pracuje odpovědně, je na sebe velice přísný. Obtíže má s respektováním nějakých pravidel, často si totiž vytvoří svá, která považuje za lepší.

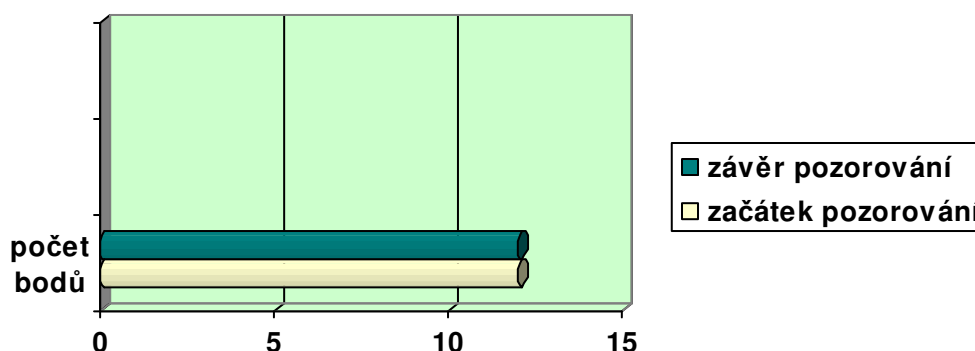
Závěr pozorování:

Ve sledované oblasti nedošlo k výraznějším změnám.

Tabulka č. 13: Hodnocení úrovně návyků chlapce D

	Ano 2body	S pomocí 1 bod	Ne 0 bodů	Počet bodů celkem
Začátek průzkumu	5	2	0	12
Konec průzkumu	5	2	0	12

Graf č. 12: Hodnocení úrovně návyků



3.5.2.5 Evžen

Rok narození: 1985

Diagnóza: mentální defektivita na bazi chromozomální aberace (trisomie 21 chromosomu) Downův syndrom. Aktuální úroveň rozumových schopností odpovídá hornímu pásmu střední mentální retardace. Porucha vidění – astigmatismus – korekce brýlemi.

Rodiče podali žádost o umístění dítěte v ÚSP již v 1 roce věku dítěte. Matka se upřímně přiznala, že již není schopna čelit pozornosti lidí z okolí. Ve 3 letech byl chlapec přijat do našeho ústavního zařízení.

Na oddělení, kde pracuji byl Evžen přeřazen v roce 2002. Zvykl si rychle, s většinou chlapců se znal již z minula, chodí do stejné školy. Na pokoji bydlí s jedním chlapcem, rozumí si dobře. V současné době Evžen navštěvuje pracovní stupeň pomocné školy.

Školu má chlapec docela rád. Nerad chodí na logopedii a snaží se jí vyhnout. Orientaci v našem zařízení už docela zvládá. V čase se orientuje pouze částečně, zná dny v týdnu, s obtížemi měsíce, nezná hodiny. Manipulaci s penězi neovládá. Zvládne jednoduchý nákup, ale nezná peníze a neví, kolik má dostat zpátky. Částečně ovládá trivium. Chlapec má vadnou výslovnost, omezenou slovní zásobu.

Nejraději sleduje v televizi sportovní pořady, hlavně hokej. Pravidla hry ale nechápe. Také rád maluje nebo si vypisuje různé formuláře, hraje si na úředníka.

Chlapec má sklony komandovat lidi okolo sebe. Vyhlídne si kamaráda, který si to nechá líbit a začne mu poroučet. Často vymyslí nějakou lumpárnu a navede kamaráda, aby ji uskutečnil. Mezi chlapci je docela oblíbený, nedochází k žádným konfliktům. Jeho chování je dětské, při dobré náladě je mazlivý, rád se přitulí. Občas se projeví jeho tvrdohlavost, něco si zamane a je obtížné mu věc rozmluvit. Nesnáší kritiku, je urážlivý a

vzdorovitý. Jednou se také pokusil vzít otci větší částku peněz, asi se chtěl pochlubit kamarádům. Patrně neměl v plánu peníze utratit. Před vánoci úmyslně rozbil svůj mobilní telefon, protože chtěl dostat nový.

Pro tohoto chlapce byla v jeho vývoji velmi důležitá skutečnost, že rodina se dokázala vyrovnat s jeho postižením. Obzvláště otec se mu velice věnuje. Spolupráce rodiny s vychovateli je na velmi dobré úrovni, což není až tak běžné. Chlapec je u nás na týdenním pobytu, na víkendy a prázdniny jezdí domů. Rodiče tak mohou pracovat a načerpat síly, aby chlapci mohli věnovat svou péči.

Hodnocení samostatnosti

Začátek pozorování:

Do školy se sice vypravuje sám, potřebuje ale připomenout, co má určitý den v rozvrhu, jaké má mít pomůcky. Na vyučování odchází po výzvě vychovatele.

Evžen zvládne jednoduchou pochůzku, ke složitější potřebuje k sobě samostatnějšího kamaráda. Vzkaz nevyřídí. Telefonuje s otcem, který mu zavolá. Pouze přijme hovor, opačně telefonovat neumí. Samostatně žádnou výpomoc nevykonává. Rozhodování přiměřené svým schopnostem zvládá částečně. Potřebuje například, aby mu někdo vyjmenoval možnosti.

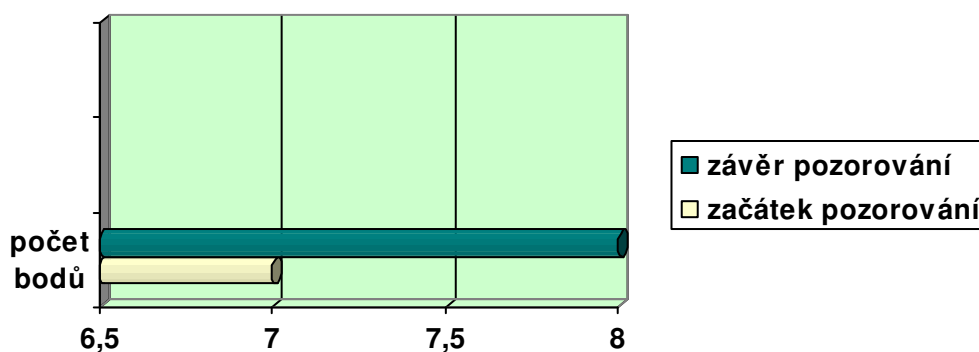
Závěr pozorování:

Občas Evžen nabídne svou pomoc, třeba s přípravou pomůcek nebo při nákupu nese tašku. Někdy je naopak lenivý.

Tabulka č. 14: Hodnocení samostatnosti chlapce E

	Ano 2body	S dopomocí 1 bod	Ne 0 bodů	Počet bodů celkem
Začátek průzkumu	1	5	2	7
Konec průzkumu	1	6	1	8

Graf č. 13: Hodnocení samostatnosti



Hodnocení sebeobslužných dovedností

Začátek pozorování.

V osobních věcech udržuje pořádek, vše si pečlivě srovná. O své ošacení a obuv pečuje. Z asistencí vychovatele si přepere drobné prádlo, na sušák ho pověsí sám. Praní v pračce a žehlení nezvládá. Na úklidové činnosti je Evžen velice šikovný, vše dělá pomalu ale pečlivě.

Při stolování dodržuje zásady společenského chování. Jídlo musí nandat vychovatel. S dopomocí si vybere, co chce k snídani. Uvaří si čaj nebo kávu. V přípravě pokrmů zvládne jen jednoduché pomocné činnosti.

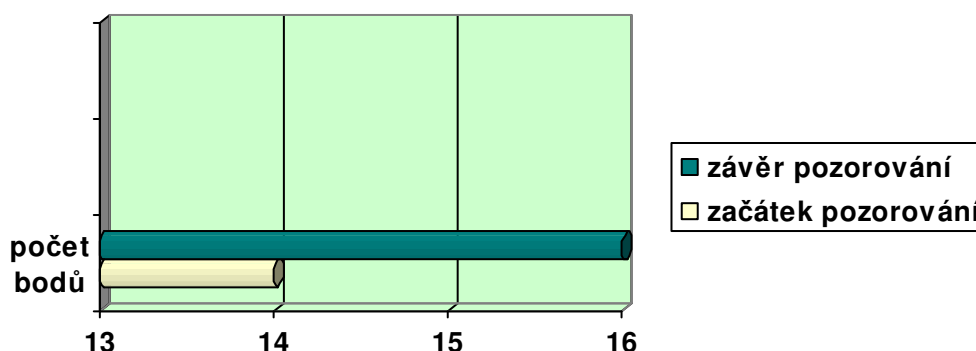
Závěr pozorování:

Evžen se zdokonalil v pomocných kuchyňských činnostech. Pomáhá s přípravami snídání nebo svačin.

Tabulka č. 15: Hodnocení sebeobslužných dovedností chlapce E

	Ano 2body	S dopomocí 1 bod	Ne 0 bodů	Počet bodů celkem
Začátek průzkumu	6	2	6	14
Konec průzkumu	6	4	4	16

Graf č. 14: Hodnocení sebeobslužných dovedností



Hodnocení úrovně návyků

Začátek pozorování:

Evžen má osvojeny hygienické návyky. O svůj vzhled pečuje. V oblasti přiměřeného oblékání je nutný dohled. S klidem si vezme krátké kalhoty do chladného počasí a podobně. Ví jak je to správně, ale rád se předvádí před kamarády. Ráno se nechá vzbudit vychovatelem, jinak mu vstávání nečiní obtíže. Stanovená pravidla většinou přijímá. Někdy se projeví chlapcova paličatost. Práci vykonává pečlivě.

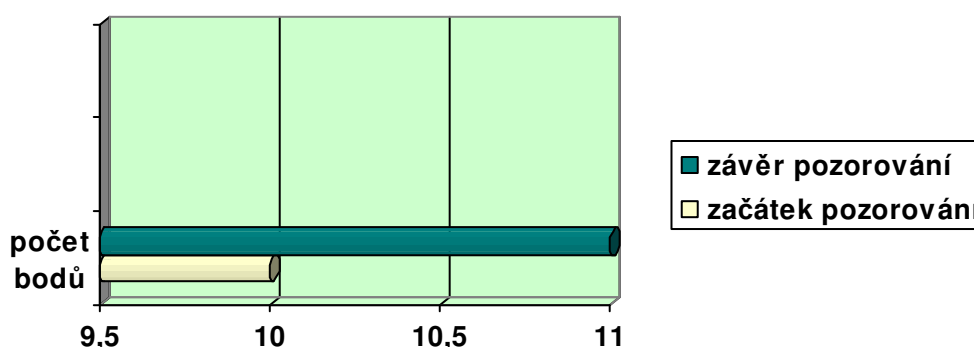
Závěr pozorování:

S dopomocí vychovatelů se Evžen učí samostatnému rannímu vstávání, nařídí si budík. Při buzení ale nadále spoléhá na vychovatele. Situace s přiměřeností oblékání je také lepší.

Tabulka č. 16: Hodnocení úrovně návyků chlapce E

	Ano 2body	S dopomocí 1 bod	Ne 0 bodů	Počet bodů celkem
Začátek průzkumu	4	2	1	10
Konec průzkumu	4	3	0	11

Graf č. 15: Hodnocení úrovně návyků



3.5.2.6 František

Rok narození: 1988

Diagnóza: středně těžká mentální retardace

František je v ústavu v Černovicích od 9 let na týdenním pobytu. Navštěvuje zde praktickou školu. Z oddělení pro mladší děti byl k nám přerazen před 3 roky. Rodiče si pro něj jezdí na víkendy. Rodinné zázemí má chlapec docela dobré.

František je velice hodný, bezelstný chlapec. Nechá sebou snadno manipulovat. Občas provede nějakou skopičinou, ale nemyslí to zle. Stává se také, že se k nekalostem nechá od někoho navést. Někdy je trochu zbrklý. Musí se uklidnit, aby výsledky činnosti byly dobré. Mezi ostatními klienty je oblíbený, má zde spoustu přátel. Ve volném čase rád zpívá za doprovodu kytary, věnuje se sportu. S radostí se zapojuje do společných aktivit. Také rád navštěvuje děvčata z jiného oddělení. Jeho vtahy k nim jsou, ale čistě přátelské.

Orientace v čase a prostoru je dobrá. Čas určuje s menšími obtížemi. Peníze rozpozná, zvládne jen menší nákup. Má obtíže s vrácením peněz. Ve školních dovednostech jeho výsledky odpovídají postižení. Trivium zvládá částečně. Slovní zásobu má omezenou. Pro vadu výslovnosti navštěvuje logopeda.

František je velice pracovitý, rád nabídne svou pomoc. Za povzbuzení nebo pochvalu je velice vděčný. Radost mu dokáže udělat maličkost.

Hodnocení samostatnosti

Začátek pozorování:

Do školy se chystá sám, jen je třeba připomenout, co ten den mají. K odchodu do školy ho musí někdo vyzvat. Jednoduché pochůzky Františkovi nečiní obtíže, ke složitějším potřebuje pomoc vychovatele nebo zdatnějšího kamaráda. Vzkaz částečně vyřídí, záleží na

obtížnosti. Při telefonickém hovoru pouze odpovídá na otázky. Samostatně výpomoc nevykonává, musí jej někdo zaúkolovat. Rozhodování činí Františkovi obtíže, k výsledku ho musí někdo dovést.

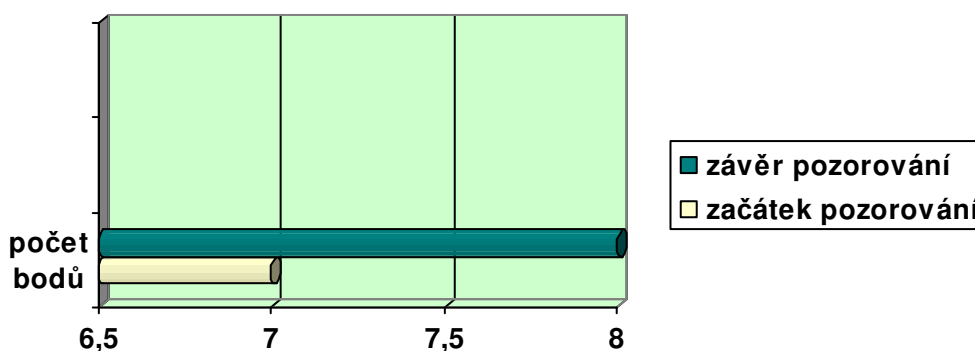
Závěr pozorování:

František se snaží samostatně zapojovat do úklidu sněhu v okolí domečku nebo zametat listí v areálu zařízení.

Tabulka č. 17: Hodnocení samostatnosti chlapce F

	Ano 2body	S dopomocí 1 bod	Ne 0 bodů	Počet bodů celkem
Začátek průzkumu	1	5	2	7
Konec průzkumu	1	6	1	8

Graf č. 16: Hodnocení samostatnosti



Hodnocení sebeobslužných dovedností

Začátek pozorování:

František udržuje pořádek ve svých věcech. O ošacení a obuv pečuje správně. Drobné prádlo si přepere s asistencí vychovatele, pověsí sám. Žehlení a praní v pračce nezvládá. Květiny zalije raději s dohledem, aby nepřelil.

František je šikovný na kuchyňské práce, úklidové činnosti. Potřebuje ale poradit....“a co mám dělat teď“. Nezvládá více instrukcí najednou, vše je třeba postupně.

Při stolování dodržuje čistotu, jí přiměřeně. Jídlo si na talíř nenandá. Při prostírání dává někdy špatně příbory. V přípravě pokrmů zvládá pouze jednoduché pomocné činnosti. Čaj nebo kávu si uvaří s dopomocí.

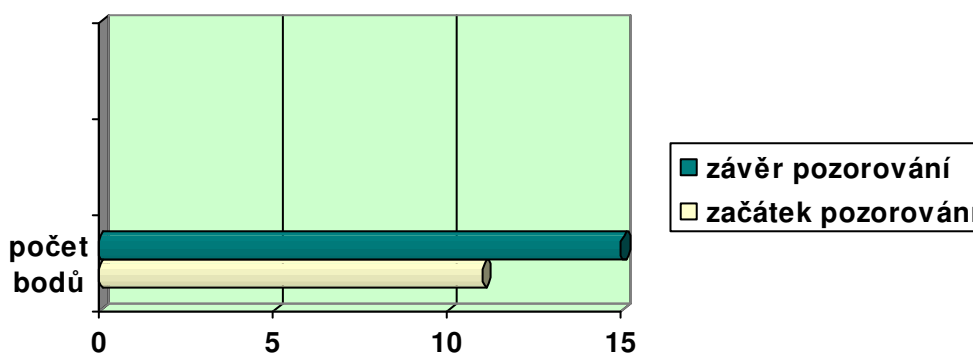
Závěr pozorování:

V přípravě pokrmů se František částečně zdokonalil v pomocných kuchyňských činnostech. Naučil se správně prostřít stůl. Troufne si sám uvařit kávu.

Tabulka č. 18: Hodnocení sebeobslužných dovedností chlapce F

	Ano 2body	S dopomocí 1 bod	Ne 0 bodů	Počet bodů celkem
Začátek průzkumu	3	5	6	11
Konec průzkumu	5	5	4	15

Graf č. 17: Hodnocení sebeobslužných dovedností



Hodnocení úrovně návyků

Začátek pozorování:

Dodrží osobní hygienu, dbá o svůj zevnějšek. V přiměřenosti oblečení počasí nebo činnosti potřebuje pomoc. Ranní vstávání chlapci nečiní obtíže, musí ho vzbudit vychovatel. Potíže Františkovi dělá jeho neklidná povaha, má problém vydržet u zadaného úkoly, někdy pracuje zbrkle. To se také potom odrazí ve výsledcích vykonávané činnosti.

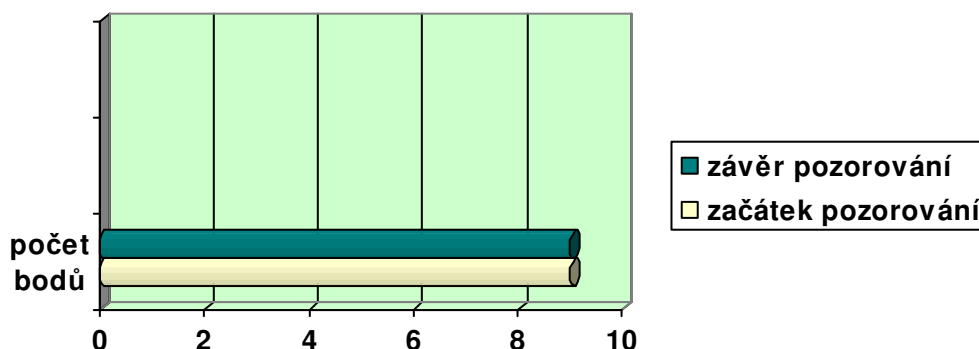
Závěr pozorování:

Ve sledované oblasti u chlapce nedošlo k žádným změnám.

Tabulka č. 19: Hodnocení úrovně návyků chlapce F

	Ano 2body	S dopomocí 1 bod	Ne 0 bodů	Počet bodů celkem
Začátek průzkumu	2	5	0	9
Konec průzkumu	2	5	0	9

Graf č. 18: Hodnocení úrovně návyků



3.5.2.7 Gustav

Rok narození: 1987

Diagnóza: středně těžká mentální retardace

Gustav k nám přišel před dvěma roky kvůli praktické škole. Je zde na týdenním pobytu, rodiče si jej odvázejí domů na víkendy. Rodina dobře spolupracuje a poskytuje chlapci kvalitní zázemí.

Gustav si na oddělení celkem zvykl, s ostatními chlapci vychází dobře. Jeho chování je klidné, zpomalené, v celku bez konfliktní. Ze zájmových činností nejraději poslouchá hudbu, zpívá, sleduje televizi. Sport nebo aktivnější činnosti nevyhledává. Pokud je povzbuzen vychovatelem, tak se nakonec zúčastní.

Ohledně školních dovedností s obtížemi zvládne základy trivia. Čas určuje na ¼ hodiny, v prostoru se orientuje dobře. Výslovnost má v pořádku, slovní zásobu omezenou. Mluví velice pomalu. Peníze pozná, zvládne pouze malý nákup. Nemá představu, kolik dostane zpátky peněz.

Hodnocení samostatnosti

Začátek pozorování:

Do školy se Gustav chystá sám, potřebuje však připomenout, co ten den mají. V případě, že mají mít nějaké speciální potřeby (plavky), je nutná opakovaná kontrola. Dohled je nutný rovněž při včasném odchodu do školy.

Rozhodování chlapci činí obtíže. Jednoduchou pochůzku Gustav zvládne, složitější zatím ne. Vzkaz nevyřídí. Umí přijmout telefonický hovor. Samostatně práci nevyhledává, čeká na výzvu.

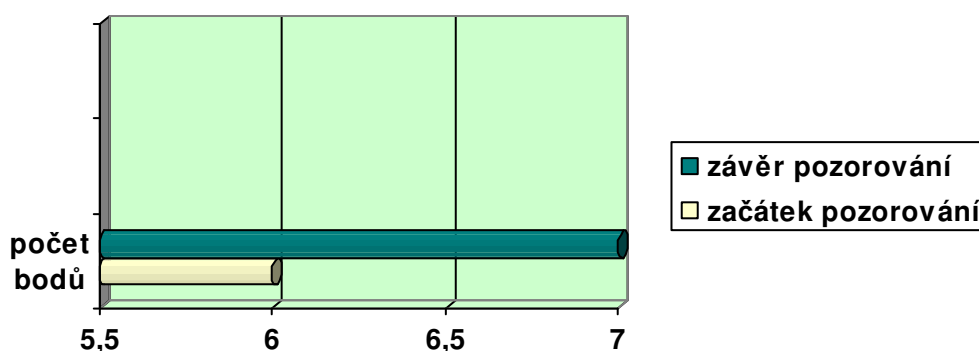
Závěr pozorování:

Zvládne s pomocí kamaráda vyřídít některé složitější pochůzek.

Tabulka č. 20: Hodnocení samostatnosti chlapce G

	Ano 2body	S dopomocí 1 bod	Ne 0 bodů	Počet bodů celkem
Začátek průzkumu	1	4	3	6
Konec průzkumu	1	5	2	7

Graf č. 19: Hodnocení samostatnosti



Hodnocení sebeobslužných dovedností

Začátek pozorování:

Kuchyňské činnosti, úklidové práce se Gustav postupně učí. Je znát, že z minulosti nebyl zvyklý takové věci dělat. Při stolování udržuje čistotu, prostřít stůl se postupně učí. Jídlo si nenandá, sám se neobslouží, čeká na výzvu.

Úklidové práce jsou pro Gustava nové. Při příchodu k nám neuměl ani zametat, vyždímat hadr. Drobné prádlo si s dopomocí přepere, pověsí na sušák. Praní v pračce, žehlení je pro něj příliš obtížné. Drobné opravy oblečení jsou pro chlapce rovněž obtížné. při péči o ošacení, obuv potřebuje dopomoc. Pořádek ve svých věcech celkem udržuje. Květiny zalije, ale je nutný dohled.

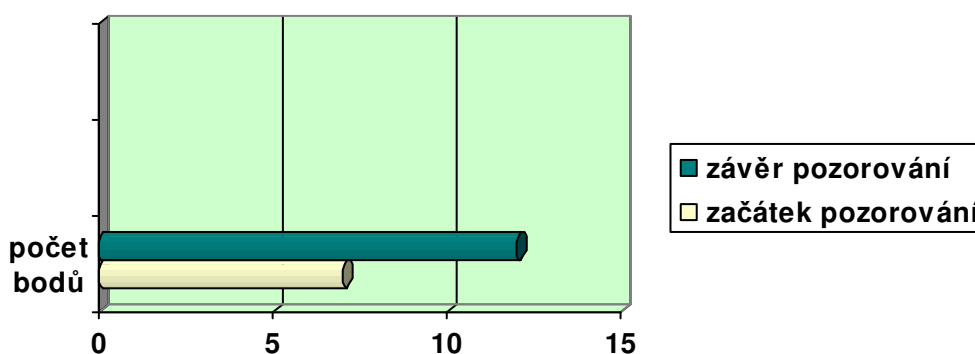
Závěr pozorování:

Za krátkou dobu, kterou u nás Gustav strávil se hodně naučil. Za sledované období se zdokonalil hlavně v sebeobslužných činnostech, které se vykonávají pravidelně. Zvládl například prostírání stolu. Při práci je Gustav velice pomalý, potřebuje poradit. Úkoly se snaží splnit, má radost z výsledků. Rád se nechá pochválit.

Tabulka č. 21: Hodnocení sebeobslužných dovedností chlapce G

	Ano 2body	S dopomocí 1 bod	Ne 0 bodů	Počet bodů celkem
Začátek průzkumu	1	5	8	7
Konec průzkumu	2	8	4	12

Graf č. 20: Hodnocení sebeobslužných dovedností



Hodnocení úrovně návyků

Začátek pozorování:

Gustav hygienu dodržuje, někdy je ovšem nutné tuto činnost chlapci připomenout. O svůj vzhled pečuje částečně. S přiměřeným oblékáním potřebuje pomoc. Ráno se nechá budít vychovatelem, potíže mu vstávání v určenou dobu nečiní. U zadaného úkolu setrvá. S respektováním daných pravidel nemá problém.

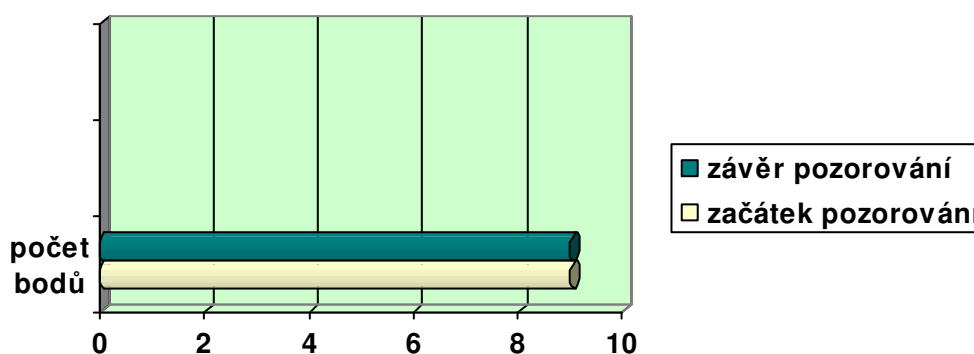
Závěr pozorování:

Chlapec přivyká návykovým činnostem, které se vykonávají pravidelně ve stejnou dobu. Zlepšil se například v dodržování osobní hygieny.

Tabulka č. 22: Hodnocení úrovně návyků chlapce G

	Ano 2body	S dopomocí 1 bod	Ne 0 bodů	Počet bodů celkem
Začátek průzkumu	1	6	0	8
Konec průzkumu	2	5	0	9

Graf č. 21: Hodnocení úrovně návyků



3.5.2.8 Hynek

Rok narození: 1986

Diagnóza: lehká až středně těžká mentální retardace, dyslálie

Hynek je v našem ústavu na týdenním pobytu, jezdí na víkendy domů. Rodiče ho do našeho zařízení umístili z důvodu docházky do speciální školy, která je součástí ústavu. Hynek má dobré rodinné zázemí, citová vazba na rodiče je velmi silná. Rodiče jsou až příliš tolerantní. Pravděpodobně chtějí chlapce odškodnit za to, že je jiný a plní mu všechna jeho přání.

Hynek je aktivní, velmi živý a upovídaný chlapec. Jeho slovní zásoba je však chudá, obsahuje hlavně vulgární výrazy. Je nutné neustále korigovat jeho hlučné projevy, s kterými má problémy i ve škole, kde vyrušuje při vyučování. Při napomenutí se Hynek hádá a odmlouvá. Je-li upozorněn na nějaký nedostatek jeho práce, snaží se vymlouvat, nakonec ale musí přiznat, že má vychovatel pravdu a vše napravit. Příště se opět pokusí vymluvit ze svých povinností.

Hynek je velice přátelský a dobrosrdečný chlapec. Mezi chlapci je poměrně oblíbený. Když zlobí, vůbec to nemyslí zle, jenom nedokáže domyslet důsledky svého jednání. Snažíme se, aby přijal zodpovědnost sám za sebe. Také má potíže při svém vlastním rozhodování, většinou má sklon řídit se názorem druhého. Snažíme se v Hynkovi podpořit jeho sebevědomí. V klidu mu například řeknu: „A jak by jsi to chtěl ty sám? Rozhodni se podle sebe.“

Hynek navštěvuje pracovní stupeň pomocné školy. Zvládl základy čtení, psaní a počítání. Po ukončení školní docházky bude třeba pracovat na udržení trivia. Hynkova orientace v čase je docela dobrá, zná hodiny. Pravolevá orientace mu činí problémy. Hynek zná bankovky a mince, zvládne menší nákup. Potíže mu činí spočítat si, kolik peněz má dostat zpět při placení.

Ve volném čase Hynek rád sportuje, nejraději hraje stolní tenis nebo floorball. Díky jeho postižení se u něj objevuje sice určitá neobratnost, ale chlapec se postupně v těchto aktivitách zdokonaluje. Hynek také rád poslouchá hudbu a dívá se na televizi.

Hodnocení samostatnosti

Začátek pozorování:

Ráno se Hynek chystá do školy sám, umí si i pohlídat čas odchodu. Jednoduchou pochůzku zvládne bez obtíží, ke složitější potřebuje pomoc. Vzkaz částečně vyřídí, záleží na obtížnosti. Telefonický hovor mu nečiní obtíže. Výpomoc vykonává pouze po výzvě. Při nějakém rozhodování potřebuje poradit.

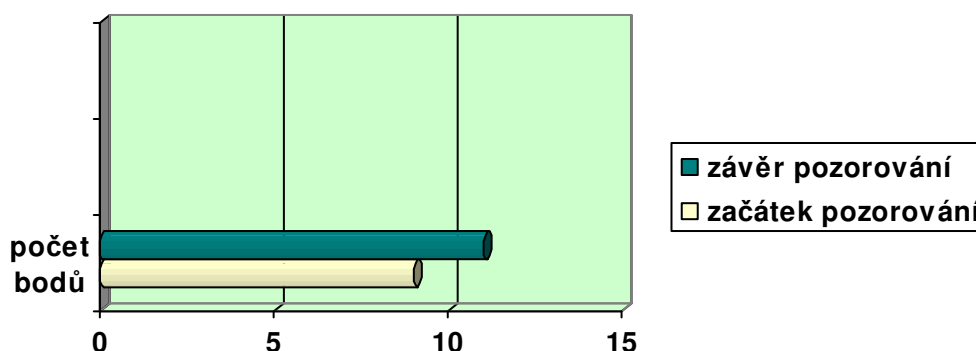
Závěr pozorování:

Na chlapce je větší spolehnutí, zvládne už i složitější pochůzku. Občas projeví vlastní iniciativu a nabídne svou pomoc.

Tabulka č. 23: Hodnocení samostatnosti chlapce H

	Ano 2body	S dopomocí 1 bod	Ne 0 bodů	Počet bodů celkem
Začátek průzkumu	2	5	1	9
Konec průzkumu	3	5	0	11

Graf č. 22: Hodnocení samostatnosti



Hodnocení sebeobslužných dovedností

Začátek pozorování:

Na pořádek v osobních věcech je třeba dohlédnout, Hynek je nepořádný, vše dělá, aby už to bylo hotové. Rovněž při vykonávání povinností na oddělení je nutné na chlapce dohlédnout, vykonává je nedbale. Jinak ale úklidové práce ovládá. Květiny zalévá raději s dohledem.

Při přípravě pokrmů se Hynek zapojuje do pomocných prací. Jídlo si sám nenandá. S asistencí vychovatele si uvaří čaj nebo kávu. O své ošacení a obuv vcelku pečuje. Drobné prádlo si Hynek přepere s pomocí, prádlo pověsí sám. Praní v pračce a žehlení neovládá. Přišít knoflík nebo provést nějaké opravy na oblečení neumí.

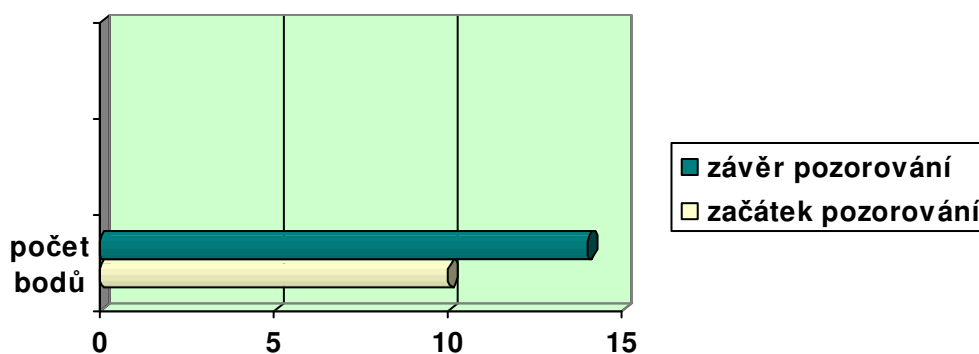
Závěr pozorování:

K zlepšení u chlapce došlo v oblasti přípravy pokrmů, částečně se zlepšil v jednoduchých pomocných činnostech. S dopomocí uvaří jednoduché jídlo. Troufne si samostatně uvařit kávu. K pozitivním výsledkům došlo také v úklidových činnostech.

Tabulka č. 24: Hodnocení sebeobslužných dovedností chlapce H

	Ano 2body	S dopomocí 1 bod	Ne 0 bodů	Počet bodů celkem
Začátek průzkumu	2	6	6	10
Konec průzkumu	4	6	4	14

Graf č. 23: Hodnocení sebeobslužných dovedností



Hodnocení úrovně návyků

Začátek pozorování:

Obléká se přiměřeně počasí i činností. Pečuje o svůj vzhled, chce se líbit děvčatům. Ranní vstávání chlapci nečiní obtíží, budít se nechá vychovatelem. Vydržet u zadaného úkolu je pro Hynka obtížné. Pravidla někdy přijímá, jindy si dělá co ho napadne. Práci vykonává nedbale.

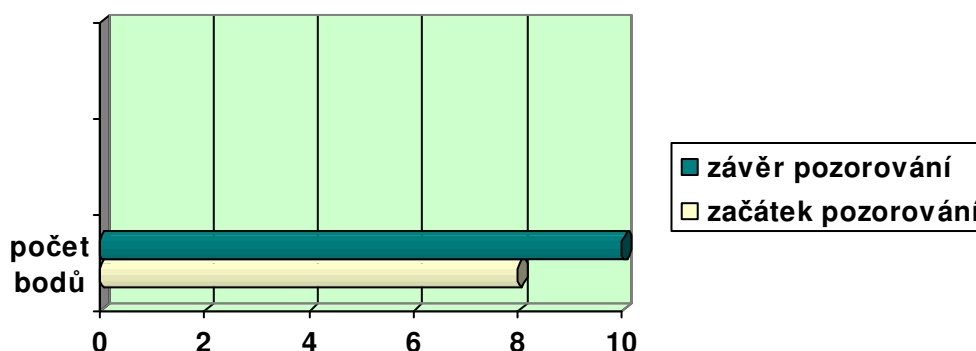
Závěr pozorování:

Při ranním vstávání se Hynek učí samostatnému buzení budíkem. Částečně se u chlapce zlepšil přístup k povinnostem, je trochu zodpovědnější.

Tabulka č. 25: Hodnocení úrovně návyků chlapce H

	Ano 2body	S pomocí 1 bod	Ne 0 bodů	Počet bodů celkem
Začátek průzkumu	2	4	1	8
Konec průzkumu	3	4	0	10

Graf č. 24: Hodnocení úrovně návyků



3.5.2.9 Ivan

Rok narození: 1984

Diagnóza: lehká až středně těžká mentální retardace

Do ústavu přišel Ivan 15 let. Je zde na týdenním pobytu, navštěvuje chráněné pracoviště. Domů na víkendy jezdí sám autobusem. Rodina poskytuje Ivanovi dobré zázemí. Jsou si ale vědomi, že za čas bude nutné řešit, kdo za ně převezme péči o Ivana. Proto v zařízení chlapce nechali i po dokončení praktické školy.

Ivan si v zařízení dobře zvykl, s ostatními chlapci si rozumí dobře. Občasným problémem je to, že snadno se nechá využívat „chytřejšími“ klienty. Svěří jim například své peníze. K vychovatelům se Ivan chová slušně, často má sklony se podbízet. Přinést něco, uvařit kávičko.

Ve škole zvládl základy trivia, které je potřeba udržovat. Chlapec o to nejeví zájem. Orientace v prostoru i čase je dobrá. Zná hodiny. Správně rozpozná peníze, zvládne menší nákup. Obtíže mu činí vrácení peněz.

V osobním volnu si Ivan prohlíží různé časopisy a noviny se zemědělskou technikou nebo si uvaří kávu, sedí a sleduje dění. Navštěvuje také modelářský kroužek, kde si vyrábí traktory a nakladače ze dřeva.

Hodnocení samostatnosti

Začátek pozorování:

Do práce se ráno chystá sám, ví co má dělat. Potřebuje připomenout čas odchodu. Ivan zvládne jednoduché i složitější pochůzky. Vzkaz vyřídí. Umí telefonovat. Výpomoc samostatně žádnou nevykonává, je pohodlný až lenivý. Při rozhodování potřebuje poradit.

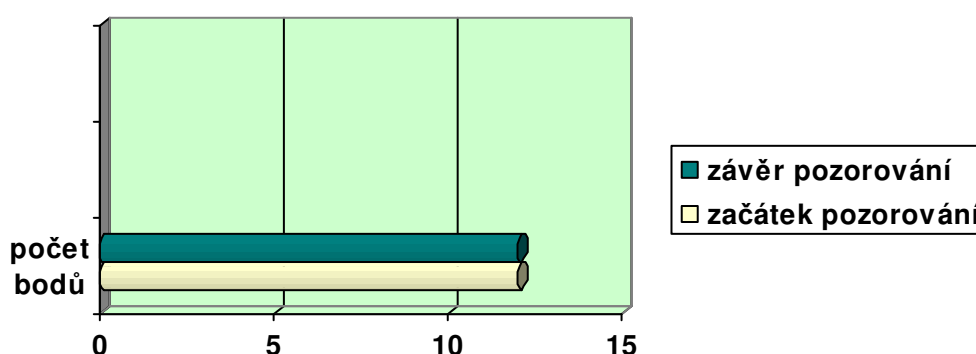
Závěr pozorování:

Ve sledované oblasti nedošlo u Ivana k žádným změnám

Tabulka č. 26: Hodnocení samostatnosti chlapce I

	Ano 2body	S dopomocí 1 bod	Ne 0 bodů	Počet bodů celkem
Začátek průzkumu	5	2	1	12
Konec průzkumu	5	2	1	12

Graf č. 25: Hodnocení samostatnosti



Hodnocení sebeobslužných dovedností

Závěr pozorování:

V osobních věcech je velice nepořádný. Úklidové a domácí práce vcelku zvládá, je však nedbalý. Je nutný dohled, aby práci neodbyl. Drobné prádlo si přepere a pověsí, rovněž je ale zapotřebí kontrola odvedené práce. Praní v pračce a žehlení neovládá. Drobné opravy na oblečení si neprovede. Květiny zalévá správně.

Ivan stoluje čistě, sám se obslouží, v jídlu je trochu vybíravý. Sám si uvaří kávu, nepřipraví snídani ani jednoduché jídlo. Stůl prostře s chybami.

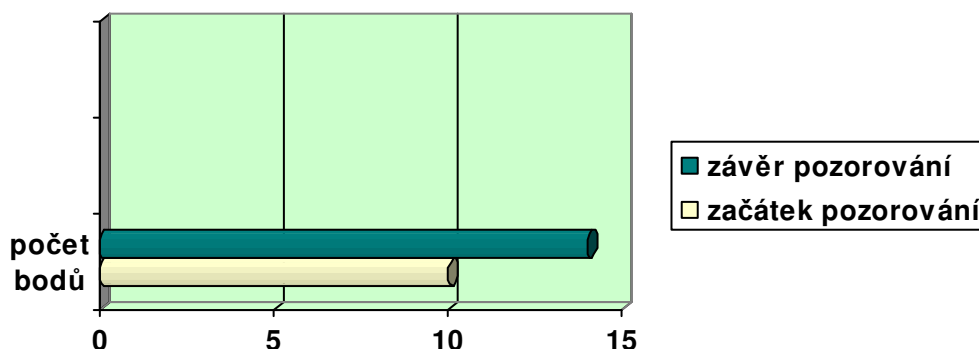
Závěr pozorování:

Ivan trochu zlepšil svůj přístup povinnostem. Snaží se práci dělat pečlivěji, není tedy už nutný takový dohled při úklidových činnostech. Naučil se správnému prostírání stolu. V přípravě pokrmů se výsledky také pozitivně změnily. Chlapec už dokáže s asistencí vychovatele připravit jednoduché jídlo např. chlebičky.

Tabulka č. 27: Hodnocení sebeobslužných dovedností chlapce I

	Ano 2body	S dopomocí 1 bod	Ne 0 bodů	Počet bodů celkem
Začátek průzkumu	2	6	6	10
Konec průzkumu	4	6	4	14

Graf č. 26: Hodnocení sebeobslužných dovedností



Hodnocení úrovně návyků

Začátek pozorování:

Osobní hygienu Ivan dodržuje. O svůj vzhled nedbá, je mu to prakticky jedno. Klidně si obleče svetr poruby. Obléká se přiměřeně činností i počasí, je však zapotřebí dohled. Ranní vstávání Ivanovi nečiní obtíže, spoléhá na vychovatele, ale pravděpodobně by zvládl i samostatné buzení. U zadaného úkolu je netrpělivý, tomu odpovídají i výsledky. Pravidla přijímá, někdy je nepoctivý.

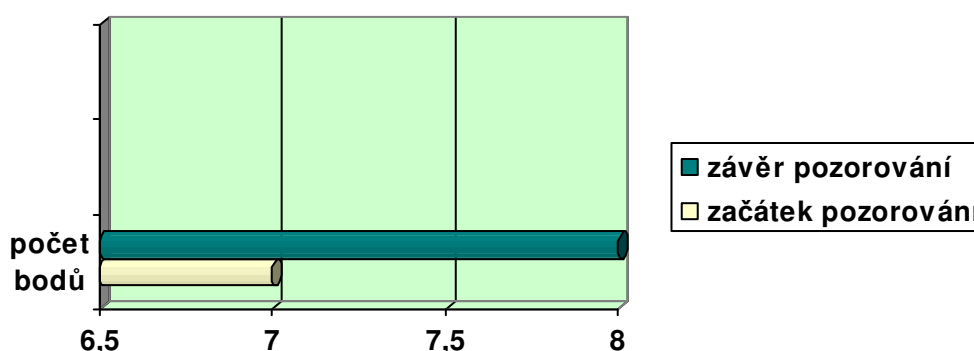
Závěr pozorování:

Chlapec vykonává činnosti trochu zodpovědněji. Snaží se naučit samostatnému buzení.

Tabulka č. 28: Hodnocení úrovně návyků chlapce I

	Ano 2body	S dopomocí 1 bod	Ne 0 bodů	Počet bodů celkem
Začátek průzkumu	2	3	2	7
Konec průzkumu	2	4	1	8

Graf č. 27: Hodnocení úrovně návyků



3.5.2.10 Jindřich

Rok narození: 1985

Diagnóza: lehká mentální retardace, rozštěp patra a s tím spojená vada řeči

V zařízení Jindřich pobývá od 6 let, nejprve na oddělení mladších dětí, nyní u nás. Po dokončení školy začal navštěvovat chráněné pracoviště. V současné době jezdí na víkendy k sestře, která si pro něj vždy přijede. Rodiče jsou rozvedení a péči o chlapce příliš nezvládali.

Orientace v čase a prostoru Jindřichovi nečiní obtíže. Ve škole zvládl základy trivia, které je zapotřebí rozvíjet. Mince a bankovky pozná, zvládne menší nákup. Kromě vrácení peněz je problémem komunikace.

Jindřich je pro své postižení tichý, mluvit se mu nechce. Volný čas většinou tráví na pokoji, kde si maluje. Navštěvuje výtvarný kroužek. Občas se zapojí do sportovních aktivit. Celkem ho baví hrát floorball. Kolektiv příliš nevyhledává, raději sedí někde v povzdálí a sleduje dění. Konflikty s ostatními klienty nemá. Z počátku, když nastoupil na naše oddělení, se někteří chlapci pokusili na Jindřicha „machrovat“. Ten jim však od začátku dal najevo, že se nenechá omezovat. S vychovateli chlapec vychází dobře, snaží se spolupracovat.

Hodnocení samostatnosti

Začátek pozorování:

Do práce se Jindřich chystá sám, ví co má dělat. Čas odchodu do zaměstnání potřebuje připomenout. Jednoduchou pochůzku Jindřich zvládne dobře, ke složitější uvítá pomoc kamaráda. Vzkaz vyřídí částečně z důvodu problémů s komunikací, spíše takovým situacím vyhýbá. Telefonuje si se sestrou, kdy většinou hovoří ona. Samostatnou výpomoc

vykonává pouze po výzvě. Rozhodování Jindřichovi nepůsobí výrazné obtíže, problémem je však v následném vyjádření názoru.

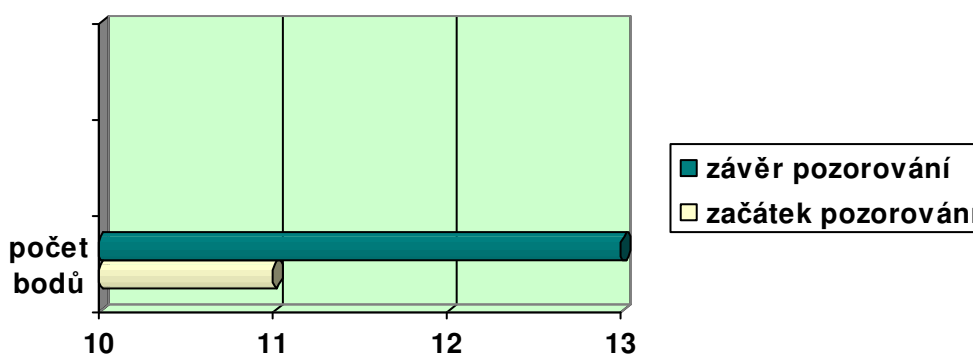
Závěr pozorování:

Jindřich si je trochu jistější sám sebou a tróufne si i na složitější pochůzku. V oblasti včasného odchodu do práce se osamostatnil.

Tabulka č. 29: Hodnocení samostatnosti chlapce J

	Ano 2body	S dopomocí 1 bod	Ne 0 bodů	Počet bodů celkem
Začátek průzkumu	3	5	0	11
Konec průzkumu	5	3	0	13

Graf č. 28: Hodnocení samostatnosti



Hodnocení sebeobslužných dovedností

Závěr pozorování:

Na pořádek v osobních věcech je třeba dohlédnout, po upozornění si vše uklidí. O své oblečení a obuv Jindřich pečuje dobře. Drobné prádlo si přepere, pověsí na sušák. Praní v pračce a žehlení se učí. Drobné opravy na ošacení provede s dopomocí.

Úklidové a domácí práce Jindřich zvládá dobře, není ho nutné k povinnostem pobízet. Jindřich je manuálně zručný. Ve výtvarných činnostech jsou jeho výkony nadprůměrně dobré.

Jindřich stóluje čistě, sám se obslouží, s dopomocí vykonává jednoduché pomocné činnosti při vaření. Čaj nebo kávu si uvařit umí.

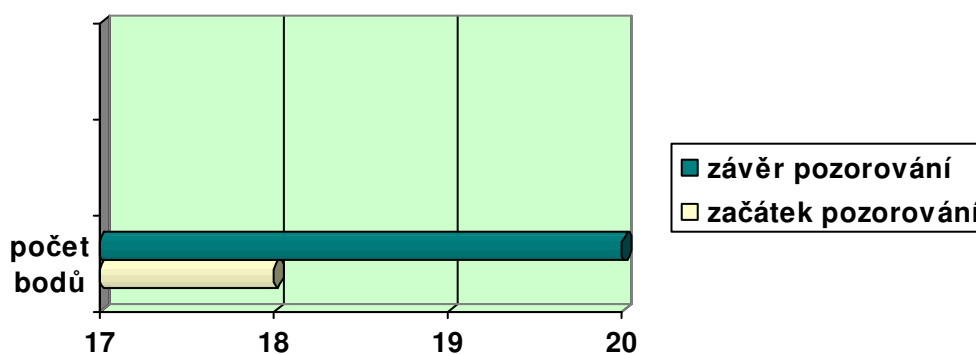
Závěr pozorování:

Do příprav jídla se aktivně zapojuje, zdokonalil se v kuchyňských pracech. S asistencí vychovatele připraví jednoduchý pokrm. Nandá si jídlo na talíř, pomůže s přípravami snídaně.

Tabulka č. 30: Hodnocení sebeobslužných dovedností chlapce J

	Ano 2body	S dopomocí 1 bod	Ne 0 bodů	Počet bodů celkem
Začátek průzkumu	7	4	3	18
Konec průzkumu	7	6	1	20

Graf č. 29: Hodnocení sebeobslužných dovedností



Hodnocení úrovně návyků

Začátek pozorování:

Osobní hygienu Jindřich dodržuje. O svůj vzhled dbá přiměřeně. Výběr oblečení přiměřeně k činnosti a počasí je u chlapce zapotřebí kontrolovat. Vzbudit se nechá Jindřich vychovatelem, ale učí se spoléhat na sebe. U zadané práce chlapec setrvává, je trpělivý. Pravidla přijímá a respektuje. K odpovědnému vykonání činnosti někdy potřebuje vedení.

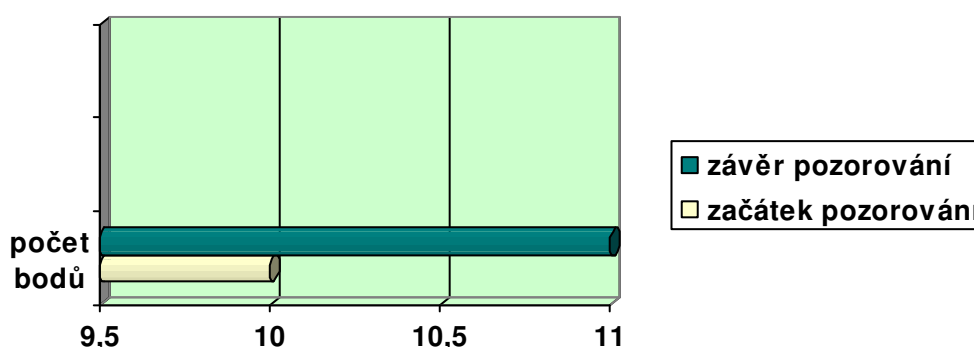
Závěr pozorování:

Při ranním vstávání se snaží Jindřich převzít zodpovědnost, je ale znát, že stále spoléhá na vychovatele.

Tabulka č. 31: Hodnocení úrovně návyků chlapce J

	Ano 2body	S dopomocí 1 bod	Ne 0 bodů	Počet bodů celkem
Začátek průzkumu	3	4	0	10
Konec průzkumu	4	3	0	11

Graf č. 30: Hodnocení úrovně návyků



3.6 Shrnutí výsledků praktické části

Cílem průzkumu bylo zjistit vliv pracovní výchovy na samostatnost, sebeobslužné dovednosti a potřebné návyky mentálně postižených osob.

K dosažení cíle byly stanoveny 3 předpoklady, které byly ověřovány na skupině 10 mentálně postižených chlapců žijících v diagnostickém ústavu sociální péče.

Předpoklad č. 1: *Pracovní výchova u mentálně postižených rozvíjí jejich samostatnost.*

Tento předpoklad se potvrdil.

Při průzkumu bylo prokázáno, že v oblasti samostatnosti došlo u 8 z 10 sledovaných jedinců k zlepšení. Samostatnost je u většiny sledovaných osob vlivem pracovní výchovy vyšší než na začátku pozorování.

Předpoklad č. 2: *Pracovní výchova u mentálně postižených rozvíjí dovednosti v oblasti sebeobsluhy.*

Tento předpoklad se potvrdil.

Průzkumným šetřením bylo prokázáno, že v oblasti sebeobsluhy došlo u všech sledovaných osob k rozvoji dovedností. Na základě různých stupňů postižení, možností a předpokladů i odlišných zkušeností byl posun u některých jedinců výraznější, u jiných méně. Zvládnutí těchto dovedností následně vede k větší samostatnosti mentálně postižených jedinců.

Předpoklad č. 3: Pracovní výchova u mentálně postižených vede k vytvoření potřebných návyků.

Tento předpoklad se potvrdil.

I v oblasti potřebných návyků průzkum potvrdil, že vlivem pracovní výchovy se úroveň těchto dovedností u 8 z 10 sledovaných zvýšila. Výsledky jednotlivců byly závislé na dosavadních zkušenostech, individuálních možnostech a předpokladech. Někteří jedinci během sledovaného období dosáhli výrazného posunu, jiní minimálního.

4 Závěr

Bakalářská práce se zabývala vlivem pracovní výchovy na osamostatnění mentálně postižených jedinců, na rozvoj sebeobslužných dovedností a upevnění potřebných návyků. Posouzení vlivu na celkový rozvoj jednotlivých dovedností mentálně postižených je uvedeno v průzkumné části bakalářské práce.

Výsledky průzkumného šetření potvrdili kladný vliv pracovní výchovy na jednotlivé dovednosti. U většiny sledovaných mentálně postižených klientů došlo k pozitivnímu posunu v samostatnosti, sebeobslužných činnostech i úrovni návyků. Mentálně postižení chlapci, na které se průzkum zaměřil, jsou klienty diagnostického ústavu sociální péče v Černovicích.

Protože nebyl soubor jedinců dostatečně velký, nelze výsledky průzkumu zobecňovat na jiná zařízení ani ústavy pro mentálně postižené, či jednotlivce s tímto typem postižení. Dále je zřejmé, že jeden rok, po který průzkum probíhal, je příliš krátká doba, aby se vliv pracovní výchovy mohl skutečně projevit. Přesto by výsledky průzkumu mohly posloužit výchovným pracovníkům, kteří se věnují výchově jedinců s mentálním postižením.

Při práci s mentálně postiženými je důležité si uvědomit, že jedním ze základních kroků vedoucím ke zdárnému začlenění do společnosti je jejich osamostatnění. Pracovní výchova mentálně postiženým umožňuje získat a upevnit si mnohé dovednosti a návyky, díky kterým mohou vést plnohodnotnější život s menší závislostí na okolí.

Pracovní činnosti odkrývají nadání a zájmy mentálně postižených. Tyto činnosti mentálně retardovaným zprostředkují nejen poznání, ale také prožívání, sociální kontakty. Umožňují osvojovat si ve spolupráci s druhými nové vědomosti, dovednosti a kompetence.

Prostřednictvím pracovních činností je utvářen pozitivní vztah k celému životu. To jak k osobám s mentálním postižením přistupujeme a vnímáme je, ovlivňuje jejich představy o sobě samém, o svém místě ve společnosti. Naším úkolem je těmto lidem pomáhat na jejich cestě k běžnému způsobu života, jak je to vzhledem k individuálním schopnostem jenom možné. Pokud se nám podaří pro činnosti mentálně postiženého vytvořit vhodné podmínky, ve kterých může takový jedinec zažít úspěch, dojde k jeho seberealizaci. Zlepší se jeho pohled na vlastní osobu. Cítí se užitečný.

5 Seznam použitých informačních zdrojů

- Fischer, S., Škoda, J.: *Speciální pedagogika*. 1. vyd. Praha: TRITON, 2008. 205 s. ISBN 978-80-7387-014-0
- Hladílek, M.: *Rodina a postižené dítě*. 1. vyd. SPC v Černovicích, 1990. 60 s.
- Kvapilík, J.: *Zdravý způsob života mentálně postižených*. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1990. 134 s. ISBN 80- 2010019-9
- Pávková, J. a kol.: *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, 2001. 229 s. ISBN 80-7178-569-5
- Pelikán, J.: *Výchova pro život*. 1. vyd. Praha: ISV, 1997. 108 s. ISBN 80-85866-23-4
- Ruisel, I.: *Základy psychologie inteligence*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. 184 s. ISBN 80-7178-425-7
- Šiška, J.: *Mimořádná dospělost. Edukace člověka s mentálním postižením v období dospělosti*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. 100 s. ISBN 80-246-0992-4
- Švarcová, I.: *Mentální retardace*. 3.vyd. Praha: Portál, 2006. 200 s. ISBN 80-7367-060-7
- Švingalová, D.: *Úvod do psychopedie*. TU v Liberci, 2003. 107 s. ISBN 80-7083-696-2
- Švingalová, D.: *Teorie a praxe případové práce ve speciální pedagogice*. TU v Liberci, 2004. 70 s. ISBN 80-7083-819-1
- Vágnerová, M.: *Úvod do vývojové psychopatologie III*. 1. vyd. TU v Liberci, 2003. 100 s. ISBN 80-7083-669-5
- Valenta, M., Müller, O.: *Psychopedie*. 2. vyd. Praha: Parta, 2004. 443 s. ISBN 80-7320-063-5
- Vodáková, J., Dytrtová, R., Cettlová, M., Beránek.: *Speciální pracovní výchova a ergoterapie*. 1. vyd. Praha: UK v Praze – Pedag. Fakulta, 2003 ISBN 80-7290-113-3
- Vorlíček, Ch.: *Úvod do teorie výchovy*. 1. vyd. Praha: SPN, 1984. 240 s. ISBN 14-531-84

Internetové zdroje:

Vránek, F.: *Rozbor hospodaření 2008*. [online] [cit. 9.3. 2008] Dostupné na internetu:
<http://web.telecom.cz/dusp-cernovice/dokumenty/rozbor08.pdf>

Diagnostický ústav sociální péče. [online] [cit. 9.3. 2008] Dostupné na internetu:
<http://web.telecom.cz/dusp-cernovice/>

6 Seznam příloh

Příloha č. 1: Hodnoticí škála – samostatnost

Příloha č. 2: Hodnoticí škála - rozvoj sebeobslužných dovedností

Příloha č. 3: Hodnoticí škála – vytváření potřebných návyků

Příloha č. 1

	Ano	S dopomocí	Ne
Ráno se sám chystá do školy, do práce (ví, co má dělat)			
Je schopen vyřídit jednoduchou pochůzku (vynést odpadky, odnést prádlo do prádelny)			
Složitější pochůzka – je zapotřebí komunikace, dát na něco pozor (přinést jídlo z kuchyně)			
Vyřídí vzkaz			
Zvládne běžný telefonický hovor			
Umí se rozhodnout, vyjádřit své přání (přiměřeně individuálním schopnostem)			

Příloha č. 2

	Ano	S dopomocí	Ne
Udrží pořádek ve svých věcech			
Pečuje o své ošacení, obuv (udrží v čistotě, třídí čisté a špinavé)			
Přepere si drobné prádlo v ruce, pověsí na sušák			
Zvládá praní v pračce, správné třídění prádla			
Žehlení prádla			
Přišije si knoflík, udělá drobné opravy na ošacení			
Prostře stůl			
Zvládá úklid kuchyně, mytí nádobí			
Uvaří si čaj, kávu			
Sám si nandá jídlo na talíř, připraví snídani			
Uvaří jednoduché jídlo (topinky, pudink)			
Připraví složitější pokrm, moučník			
Umí zalévat květiny			
Zvládá běžné úklidové práce v domácnosti (vytírání, luxování, čištění WC....)			

Příloha č. 3

	Ano	S dopomocí	Ne
Ranní vstávání v potřebnou dobu mu nečiní obtíže			
Dodržuje osobní hygienu			
Obléká se přiměřeně počasí, činnosti			
Pečuje o svůj vzhled			
Vydrží u zadaného úkolu			
Přijímá a respektuje určitá pravidla při činnostech			
Pracuje odpovědně			